

אחדות

XXVIII. ÉVFOLYAM, 99. SZÁM • 2017. OKTÓBER • 500 Ft
5778. CHESVÁN • חשון תשע"ח • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

„A SZTEREOTÍPIÁK LEDÖNTÉSE FONTOS CÉLUNK”

Interjú Oláh Katalinnal,
A bármicvó fiúk
című film alkotójával

KÓSER-E

A LOMBIKPROGRAM?

Mesterséges megtermékenyítés
a zsidó jog tükrében

BETEGEK A ZSIDÓ GÉNEK?

Interjú Dr. Pfliegler György egyetemi docenssel

KEDVES OLVASÓ!

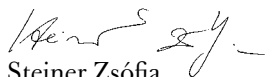
A nők életét láthatatlan szállal köti össze az anyává válás élménye éppúgy, ahogy a mögötte rejlő titkok és fájdalmak szövevénye. Vetélések elhallgatott történetei vagy éppen százszor ismételt traumái... Tolakodó kérdések nyomán feltörő könnyek... Egy félrefordított fej, hogy ne kelljen látni másvalaki sokadszorra gömbölyödő hasát... egy kórházi szoba, ahol az abortuszra váró lánytól elfordul a sokadszorra elvetélő szobatárs... egy brit mila ünnepe, ahol egymás elől is rejtik könnyeiket a gyermekre várók... rettegéssel és reménnyel teli napok számlálása a terhességi teszt eredményéig... egy lemondó fejcsóválás a ki nem mondott kérdésre...

Párok százazrei küzdenek világszerte azért, hogy gyermekük legyen. Bármit megadnának érte. Egy cél hajtja őket és mindent ennek a szolgálatába állítanak. Fájdalmas, megalázó vagy éppen veszélyes procedúráknak vetik alá magukat. Semmi sem drága, ami azzal kecsegtet, hogy szülőkké válhatnak. A külvilág pedig elképesztő nyomást gyakorol rájuk – pro és kontra egyaránt –, semmi sem szent, semmi sem tabu és mindenki szakértőnek hiszi magát.

A Tóra első parancsolata a gyereknemzésre szólít fel, miközben a Biblia megannyi szívszorító történetet vonultat fel nőkről, akik nem tudtak gyermeket szülni. A zsidó családok legtöbbször igaz, hogy a világuk a gyerekek körül forog, így, ha a várt utód valamiért nem érkezik meg, az mindennél nagyobb tragédia. De kötelesek vagyunk-e ezt elfogadni? Vagy éppen kötelesek vagyunk-e a tudomány minden vívmányát felhasználni, hogy beteljesítsük azt a bizonyos szaporodjatok és sokasodjatok parancsot?

Ahogy azt újságunk hasábjain már sokszor bizonyítottuk: a zsidóság nem zárkózik el attól, hogy technológiai újításokat állítson csatasorba az Örökkévaló parancsolatainak betartásához. Hiszen minden feladatunk célja az, hogy a hétköznapi dolgokat a szentség szintjére emelve lakhelyet építsünk ebben a világban az Örökkévalónak, akinek talán a legnagyobb ajándéka, hogy bevont bennünket a teremtésbe. Lehetőséget adott számunkra, hogy a tudományt hívjuk segítségül ott, ahol a természet valamiért elakadt.

A gyermekáldás nem az akaratérőn múlik. Van, amit sem pénzzel, sem kitartással nem lehet megszerezni. Van, amikor az imákra „nem” a válasz. A fogantatás misztériuma, egy új élet születése akkor is csoda, ha kiszámított pillanatban egy rideg kórházi szobában történik.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Fizessen elő most a mellékelt megrendelőszelvényen vagy a

www.fizetes.zsido.com

oldalon a 2017-es évre, és három számot ingyen postázunk önnek.

Újságunk korábbi lapszámait a

www.zsido.com/egység

oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Oláh Katalin,
A bármicvó fiúk
című film rendezője

Fotó: Racsmány Kata

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Bárucl rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Fuchs Jehosua, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

BETEGEK A ZSIDÓ GÉNEK?

Interjú dr. Pfliegler György
professzorral

„A világ népei közti különbségek
sok dologban tetten érhetők,
a vallástól a betegségekre való
eltérő hajlamig.”

24. oldal

MILTON FREEDMAN

A SZABADSÁG PRÓFÉTÁJA

„Számos szakíró szerint Friedman
– és nyomában az általa
fémjelzett monetarista iskola –
maga is hozzájárult a világgazda-
sági válság 2008-as kitöréséhez.”

SMÚZ

- 21 A szerkesztő levele
A születés misztériuma

HÍREK

REBBE

- 51 Micvákcal és orvosi
segítséggel a gyermekek
születéséért

HOHMECOLÓ

- 61 A kóser lombikprogram

91 Betegek a zsidó gének?

Beszélgetés Dr. Pfliegler György
egyetemi docenssel

JIDDISKÁJT

- 121 Mesterséges
megtermékenyítés
a zsidó jog tükrében
1. rész

„Adj nekem gyermeket mert,
ha nem, akárha halott lennék!”
Oberlander Bárucl rabbi írása

9. oldal

12. oldal

MESTERSÉGES MEGTERMÉKENYÍTÉS A ZSIDÓ JOG TÜKRÉBEN

„Bár vannak háláchikus megkötések,
egyértelmű, hogy akár természetes
úton, akár orvosi segítséggel fogan
meg egy házaspár gyermeke,
az mindenképpen áldás.”

KILE

- 161 Szukkot képekben
181 „Aztán én a nyakamba
veszlek és táncolunk”
Beszélgetés Oláh Katalin
rendezővel
211 Kóser liba teremt
új munkahelyeket
Megnyílt a csengelei
kóser libavágóhíd
241 Egy rendhagyó forradalmár
Milton Friedman, a szabadság
profétája
261 Egy elvirágzott zsidó közösség
Pest határán
Duschinszky rabbik a rákospalotai
hitközség életében

MISPÓHE

- 301 És mit mond a Tóra a levesekről?

ÉCESZGÉBER

- 321 Zsidó iskola: igen vagy nem?
Megyeri András Jonatán írása
341 Vigyázz az ítélettel! – mese

TÍZEZREK HALLGATTÁK A PAPI ÁLDÁST JERUZSÁLEMBEN

Évente kétszer, Peszách és Szukkot félünnepi napjaiban különleges birkát kohánimot tartanak Izraelben. Emberek tízezrei gyűlnek össze a Siratófalnál, hogy meghallgassák több száz kohén áldását. A szokást Menáchem Mendel Gáfner jeruzsálemi rabbi vezette be 1970-ben. A rabbi – egy talmudi részlet alapján, mely arról beszél, hogy milyen pozitív hatásai vannak a papi áldásnak még akkor is, ha nem áll a szentély – úgy gondolta, hogy a háborús időszakban, melyben éltek, az embereknek szüksége van erre a különleges hatású élményre. Izraelben szokás a mai napig, hogy minden reggeli imában, illetve szombatoként a muszáf ima során is elhangzik a *birkát hákohánim*, amennyiben jelen van legalább egy kohén az imádkozás alkalmával, addig a gálutban, vagyis Izraelen kívül, csak ünnepeken szokás a *diüchenolás*.

MARK ZUCKERBERG BOCSÁNATOT KÉRT

Jom kipur alkalmából tett közvéleménybejegyzést a Facebookon Mark Zuckerberg: „Ma este beköszönt Jom Kipur, a zsidó év legszentebb napja, amikor megemlékezünk az elmúlt évről és megbánjuk hibáinkat” – kezdte bejegyzését Zuckerberg. „Mindenkitől bocsánatot kérek,

akit megbátottam ebben az esztendőben, igyekszem jobb ember lenni a jövőben”.

Személyes hangvételű posztjában a médiaguru így folytatta: „Bocsánatot kérek minden olyan esetért is, amikor a munkám az emberek megosztását szolgálta ahelyett, hogy közelebb hozott volna minket egymáshoz. Kívánom, hogy mindannyian váljunk jobbakká az előttünk álló esztendőben, és iratassék be a nevünk az élet könyvébe” – zárta bejegyzését.

ÚJ HELYSZÍN ÉS ÚJ PROGRAMOK AZ ALEFKIDS KÍNÁLATÁBAN

Óbudán a nyáron gyönyörű új játszósobával bővült az Alefkids központja. A megújult helyiségekben a már megszokott időpontban indultak október 1-től korosztályos bontásban a programok. Emellett mostantól hétköznap is zajlik majd az élet a Lajos utcai zsinagóga gyerekbirodalmában. Alefkids chéder néven hétfőnként és csütörtökönként zsidó napközi indul, ahol az iskolás gyerekek a leckeírás és uzsonnázás mellett angolul is tanulhatnak és megismerkedhetnek a vallás alapjaival. Az óbudai csoport életét az Alefkids facebook-oldalán követhetik nyomon. Már Debrecenben is várják vasárnaponként 10-12 óráig a gyerekeket. A debreceni csoport életét az Alefkids Debrecen facebook-oldalon követhetik nyomon.

AZ EMIH TULAJDONÁBA KERÜLT A ZSIGMOND KIRÁLY EGYETEM

Az október 11-én, szerdán lezárult, 18 hónapot felölelő tárgyalási és tranzakciós folyamat eredményeként az EMIH tulajdonába került a Zsigmond Király Egyetemet üzemeltető ZSKF Fenntartó Kft.

A teljes vételár önerő részét a hitközség külföldi támogatóinak hozzájárulásával finanszírozta, ehhez járult hozzá a Magyar Fejlesztési Bank további 1,1 milliárd forintos hitelösszeg biztosításával. A tranzakcióval a szűkebb értelemben vett zsidó közösséget és a többségi társadalmat egyaránt kiszolgáló saját szeretetszolgálatot, időszotthon-hálózatot és a bölcsődétől a gimnáziumig terjedő oktatási intézményrendszert fenntartó EMIH egy meghatározó lépéssel közelebb került a felsőoktatási szerepvállalására vonatkozó hosszú távú stratégiája megvalósításához.

A tulajdonszerzéssel az EMIH valóra tudja váltani azt az elképzelését, hogy a kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszerének mozgósításával a világ innovációs központjaiban megszokott oktatási színvonalhoz közelítő, elsősorban az üzletember-képzésre és a legkorszerűbb társadalomtudományi ismeretek átadására összpontosító felsőoktatási központot hozzon létre a magyar fővárosban.

A most lezárult vásárlással sem az egyetem eddigi szerkezeti felépítése, sem a világi, szekuláris jellege nem fog változni. A hitközség tervezi a hittudományi képzés elindítását is, a világi oktatást nyújtó lokációtól elválasztott helyszínen.

MICVÁKKAL ÉS ORVOSI SEGÍTSÉGGEL A GYERMEKEK SZÜLETÉSÉÉRT

Talán egyetlen más egészségügyi témában sem kérték annyian a Rebbe áldását és tanácsát, mint a gyermektelenség. Menáchem Mendel Schneerson rabbi, akinek magának sohasem születhetett gyermeke, mélyen átérezte a meddő párok fájdalmát. Rendkívüli tájékozottsága a fertilitással kapcsolatos tudományos kutatásokra is kiterjedt, így naprakész tanácsot tudott adni a hozzá fordulóknak. Az alábbiakban olyan levelekből válogattunk, melyekben a késlekedő gyermekáldás miatt segítséget kérőknek írt.

NE ADD FEL A REMÉNYT: LEHET GYERMEKED!

„... Elképedve olvastam sorait, ahol azt írja, hogy a saját gyermeket illetően a remény utolsó szikrája is kihunyott önben. Hogyan is lehet ilyesmiben valaki biztos?

A jelek szerint csak a kora miatt írja ezt. De a kor sem perdöntő, hiszen Bölcsseink arról számolnak be, legyen az emléküik áldott, és mi is látjuk, hogy így van: önnél idősebb asszonyok is szültek már fiakat és lányokat.

Aki az Örökkévaló által teremtett világot szemügyre veszi, láthatja, hogy – az Írást idézve – »a te műveid sokfélék« és »munkáid csodálatosak«, lehetetlen, hogy egyetlen emberi lény mindent megértsen, mindent megragadjon. Az a helyzet, hogy az ember még csak azt sem képes megragadni vagy még annak nagy részét sem, ami rá tartozna.

Mivel [lehetetlen mindent tudni,] az ember igyekszik elsajátítani legalább némi szakismeretet az emberi tudás valamely terepén [és ott szakértővé válni]. A tisztességes ember csak a szigorúan vett szakterületén mer kategorikus nyilatkozatokat tenni, más területeken azok véleményére hagyatkozik, akik ott számítanak szakértőnek.

Ami a szóban forgó kérdést illeti: a Tóra helyet ad az orvosok véleményének, s a haláchában sok döntés éppen az ő állásfoglalásuktól függ. A Tóra arra tanít minket, hogy ami a konkrét tennivalókat illeti az egészség terén, kövessük az orvosok útmutatását.

De a szívünkben tudnunk kell, hogy az Örökkévaló a tulajdonképpeni gyógyítója a testnek is, ő az, aki ezt a világot mint egészet irányítja, és a mi külön világunkat is, egészen a legcsekélyebb részletig – hát még, amikor élet-halál kérdéseiről van szó.

A leveléből úgy tűnik, hogy ez a határozott véleménye [miszerint nem lehet gyermeke,] nem orvosi szakvéleményen alapszik. De ha úgy lenne is, ilyen és hasonló esetekben számtalanszor tévedtek már orvosok.

Végso soron minden azon múlik, mennyi bitáchon (bizalom) van bennünk az Örökkévaló iránt, aki e világ Teremtője. (Igrot kodes, 10. kötet 21. oldal).⁹⁹

TERMÉKENYSÉGI SZAKEMBER ÉS A TFLIN KÓRSERSÁGA

Kövessük szorgalmasan a Tórát és a parancsolatokat, vizsgáljuk meg, nem sértettük-e meg valamelyiket, ellenőrizzük a tflineket és mezüzeket.

„Levelére válaszolva [melyben arról ír], hogy a nővére sok éve házasságban él, és még nem született gyermekük: furcsállottam, hogy nem említi, kérték-e termékenységi szakember segítségét. Ha nem tették, legfőbb ideje.

Ez a megoldás tökéletes összhangban van Bölcsseink útmutatásával, emléküik legyen áldott, akik azt mondták a versről – »és meggyógyul« –: »Ebből tudjuk, hogy a Tóra megadta a képességet a gyógyítónak a gyógyításra.«

Az ember fizikai és spirituális jólléte azonban szétválaszthatatlanul össze van kapcsolva, és a zsidóság »egy nép a földön«, illetve az Álder Rebbe szavai szerint: »Ez azt jelenti, hogy még a földi [alacsonyabb rendű] dolgokban sem különül el az Örökkévaló igazi lényegétől.«

Ezért kell az embernek a Tórát és a parancsolatokat még szorgalmasabban, még jobban odafigyelve követnie, megerősítenie hitét és bizalmát az Örökkévalóban, e világ Teremtőjében, aki ügyel az emberre személyes isteni gondviseléssel onnan felülről.

Az olyan esetben, mint amilyenről szó van, helyes lenne, ha a házaspár megvizsgálná, vajon az udvarlásuk és párválasztásuk annak idején nem sértett-e meg valakit olyan mértékben, hogy a bocsánatát kellene kérni. [Ha bocsánatot kérnek,] megtehetik az érintett jelenlétében, de ha az nem lehetséges, a távollétében is.

Ellenőrizniük kellene a férj tflinjét és a házban lévő mezüzeket is, hogy a haláchának megfelelőek-e, kóserrek-e. Az asszonynak is meg kellene tartania azt a szokást, hogy cedákát ad a péntek esti, illetve ünnepnap mécsesgyújtás előtt. (Igrot kodes, 18. kötet 32. oldal)⁹⁹

M. Schneerson

A KÓSER LOMBIKPROGRAM

A Máchon Puá (Puá Intézet) egy izraeli központú nemzetközi szervezet, melynek elsődleges célja, hogy meddőségi problémákkal küzdő pároknak segítsen, miközben szem előtt tartják a Tóra szellemiségét és a zsidó jog előírásait. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Az intézetet 1990-ben alapította Menáchem Burstein rabbi Mordecháj Élijáhu izraeli országos főrabbi felkérésére, hogy legyen egy olyan hely, ahol a professzionális meddőségi kezelést a zsidó joggal, vagyis a háláchával összhangban végzik, azaz odafigyelnek többek közt a családi tisztaság törvényeire, a szombati törvények megfelelő betartására, illetve a vallás szabályai által megkövetelt szemérmességre is.

30 ÉVNYI TAPASZTALATTAL A MEDDŐSÉG ELLEN

Az elmúlt 30 évben az intézet párok ezreit segítette; jelenleg naponta átlagosan 180 telefonhívás érkezik a világ minden tájáról rabbiktól, egészségügyi szakemberektől, házaspároktól vagy aggódó családtagoktól. Az intézet számos szolgáltatását ingyenesen kínálja. A személyzet egészségügyi szakemberekből és a témában jártas rabbikból áll, akik közösen egyaránt képesek bonyolult egészségügyi problémák feltérképezésére és a lehető legjobb megoldás megtalálására és arra, hogy mindezt a zsidó vallás szigorú szabályrendszerének keretein belül tegyék meg.

A párokat az egészségügyi és valószínűleg szakembergárda mellett olyan tanácsadók és mentorok segítik, akik a hozzájuk forduló házastársak speciális igényeire hangolódva, empátiával és a lehető legnagyobb tisztelettel segítenek a lelki gyökerek feltérképezésében és feloldásában, többek között héber, angol, francia és spanyol nyelven.

A mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatos hibalehetőségek okán a legtöbb ortodox rabbi szerint a méhen belüli megtermékenyítés minden fázisát arra képzett, vallásos

személynek kell ellenőriznie, hogy bizonyos legyen, hogy a gyermek valóban az adott pár gyermeke. A Puá Intézet egyik különleges szolgáltatása, hogy képzett szakemberei a világ számos országában – Izraelen kívül többek közt Franciaországban, az Egyesült Államokban és Romániában – a vallásos párok rendelkezésére tudnak állni, speciális felszerelésekkel és szaktudásukkal biztosítva, hogy a folyamat minden tekintetben a háláchának megfelelően zajlik. Ezek a felügyelők gyakorlatilag kóser tanúkként szolgálnak, és ennek alapján sok rabbi, akik korábban, félve a hibalehetőségektől, nem engedélyezték a lombikprogramban való részvételt, engedélyt ad rá.

OKTATÁS VILÁGSZERTE

A Puá Intézet széles körű oktatási programmal is rendelkezik, évente

rendeznek Jeruzsálemben konferenciát, mely nemcsak a szakemberek, hanem a nagyközönség számára is nyitott, és JewishFertility.org néven külön internetes oldalt is üzemeltet, melyen keresztül rengeteg információ vált elérhetővé meddőséggel küzdő párok, illetve a velük foglalkozó szakemberek számára a meddőségi kezelések valamint a zsidó jog és törvénykezés kapcsolatáról. Emellett az intézetben olyan oktatókat is képeznek, akik menyasszonyokat és vőlegényeket készítenek fel az esküvőre és a házasesetre. Rabbik számára is tartanak szemináriumokat a női egészségről és a meddőségi kezeléssel és egészségügyi szakembereknek kínálnak előadásokat a zsidó jogról, illetve a vallásos zsidó párok különleges igényeiről a meddőségi kezelések kapcsán.

SIFRÁ ÉS PÚÁ A BIBLIÁBAN

„És mondta Egyiptom királya a héber szülész nőknek, akik közül az egyiknek neve **Sifrá** és a másiknak neve **Púá**, és mondta: Midőn szüléskor segítségemre a héber nőknek, tekintetek a szülész nőkre: ha fiú az, öljétek meg őt, ha pedig leány, maradjon életben. De a szülész nők félték Istent és nem tettek úgy, amint szólt hozzájuk Egyiptom királya, és életben hagyták a fiúgyermeket. És hívatta Egyiptom királya a szülész nőket és mondta nekik: Miért tettétek ezt a dolgot, hogy életben hagytátok a fiúgyermeket? És mondták a szülész nők Fáraónak: Mert nem olyanok a héber nők, mint az egyiptomi nők, hanem életrevalók; mielőtt jön hozzájuk a szülész nő, már szültek. És jót tett Isten a szülész nőkkel; a nép pedig sokasodott és nagyon elhatalmasodott. És volt, minthogy félték a szülész nőket Istent, szerzett nekik házakat.” (2Mózes 1:15-21.)

A Talmud (Szótár 11b.) Sifrát Mózes anyjával, Jocheveddel, Púát pedig nővérével, Mirjámmal azonosítja, és a XI. századi Franciaországban élt Rási is ezt a magyarázatot követi. Más magyarázatok szerint azonban mindkét nő egyiptomi volt, és betért a zsidóságra, vagyis nem lehettek azonosak Mózes családtagjaival. A XIX. századi kommentátor, a Málbim (Mér Lájbis ben Jechiél Michl Wisser bukaresti rabbi) szerint Sifrá és Púá nem nevek, hanem foglalkozásokat jelölő szavak: egyikük az anyát segítette át a vajúadás és a szülés szakaszán, másikuk elvágta a köldökzsinórt és ellátta az újszülöttet.

„A CSODÁT AZ ÖRÖKKÉVALÓ TESZI” – EGY PUÁ SIKERSZTORI

N. már házassága kezdetén kapcsolatba került a Puá Intézettel, segítségükkel öt gyermek boldog édesanyja lett. Elvégezte az intézet menyasszony-oktató képzését is.. Az intézetről és a hozzájuk fűződő viszonyáról kérdeztük.

– Mi az, ami a legmeghatározóbb volt az intézet részéről ezekben az években?

– Az út legelején kaptam egy felejtethetetlen útravalót az egyik nővértől. Amikor aggódtam, hogy esetleg mégsem kéne ezt erőltetni, mert talán nem véletlenül alkotott engem az Isten ilyennek, azt mondta: „Ne gondold, hogy ez nem természetes, hogy ebben bármi természetellenes van. Veled ez történik, neked tehát ez a természeted, te ilyen vagy. Azért születted ebbe a korba ezekkel az adottságokkal, hogy kapcsolatba léphess velünk, és ne maradj gyerek nélkül.” Később, amikor már több gyerek után megkérdeztem egy rabbit, hogy érdemes-e újra az intézethez fordulnom és alávetni magam a kezeléseknak, ő azt mondta: „Ha van rá erőd, menj és csináld. Ez a te utad.”

– Hogyan zajlik a folyamat? Hogyan foglalkoznak az intézetben a hozzájuk forduló párokkal?

– Ahogy az ember hozzájuk fordul, nyitnak egy aktát. Innentől kezd-

„Kórsági” pecsét egy tároló edényen

ve, ahányszor csak telefonál az illető, rögtön mindent tudnak róla. Nagyon fontos, hogy nemcsak orvosokkal vannak kapcsolatban

a párok, hanem mindenkinek van egy rabbija, aki mindent tud az esetről, és végigkíséri a párokat az útukon. Erre különösen nagy szükség van, hiszen számos háláchikus probléma vetődhet fel a hormonális kezelésekkal kapcsolatban, hirtelen felléphet vérzés vagy a beültetésre készülve a szombattartással kapcsolatban is vannak problémák és tudnivalók. Hihetetlenül sokat fejlődött a tudomány az elmúlt években, és a háláchának is követnie kell ezt.

– Hogyan hat ez a folyamat a mindennapokra?

– Ez egy kihívás, egy próbatétel, amivel meg kell küzdeni. De ha jól használjuk fel, megerősíti az embert és a párkapcsolatot is. A lombikprogramban való részvétel

hatalmas munka, és egész embert kíván. Nem könnyű összeegyeztetni a családdal és munkával. De ez a legnagyobb csoda, ami az emberrel megtörténhet. Meg kell tennünk a magunk erőfeszítését, de a csodát az Örökkévaló teszi, aki lehetővé teszi a mesterséges megtermékenyítést. Az orvosok mindig örömmel közlik, hogy hány használható petesejt van. De valójában elegendő egyetlenegy sejt is! Csak történjen meg vele a csoda!

– Mit nyújt még az intézet?

– Természetesen a mesterséges reprodukció a fő profilja, és ehhez ad egészségügyi, háláchikus és támogató háttérrel. Emellett menyasszonyokat és vőlegényeket készítenek fel az esküvőjükre, párkapcsolati kérdésekben is nyújtanak segítsé-

A BÁÁL SÉM TOV ÉS A KECSKEPÁSZTOR

A Báál Sém Tov fiatal korában egyszerű parasztnak öltözve utazott városról városra és faluról falura néhány más szent ember társaságában, és titokban segítették a szükségét szenvedőket. Egyszer, amikor Brody városába értek, találkoztak egy emberrel, aki meghajlott a hátán cipelt teher súlya alatt, arca mégis szent fényben ragyogott.

A Báál Sém Tov megkérdezte a városbelieket, ki ez az ember, ők pedig elmondták neki, hogy az özvegy Hersl, akin az egész város nevetett, annyira szerette a kecskéit. Fiai jesivában tanultak, ő maga portásként dolgozott, és minden megkeresett pénzét a kecskéire fordította. A Báál Sém Tov azt is szerette volna tudni, miért ragyog a szegény Hersl arca ilyen szent fényben. Bőjtölt és imádkozott három napig, mire végül, a délutáni mincha ima után találkozott Hersl-lel, aki hazavitt, kecsketejjel kínálta, és elmesélte a történetét:

„Tíz évvel ezelőtt veszítettem el a feleségemet. Ő mindig nagyon bőkezű volt másokkal, fáradhatatlanul látogatta a betegeket és látta el a frissen szült anyákat. A gyászidőszakban a feleségem megjelent álmomban és elmondta, milyen hatalmas jutalom várta őt a jócselekedeteiért. Azt mesélte, hogy amikor az Égi Bíróság a nevét kérdezte, minden beteg és minden nő lelke, akiken valaha is segített, megjelent és tanúskodott mellette, és így részt kapott az Édenkertből. „Hersl, fogadd el a tanácsomat, tegyél úgy, mint én, és bőséges jutalomban részesülsz” – tanácsolta a feleségem. Négy kecskét vettem ezután, és gondoskodtam róluk, hogy sok és tápláló tejet adjanak, amit elvihetek a betegeknek, hogy meggyógyuljanak és a frissen szült anyáknak, hogy megerősödjének. Az előző éjjel ismét meglátogattam álmomban a feleségem és azt mondta, hogy ha a mincha ima után egy szegény emberrel találkoznék, aki tudni szeretne tőlem valamit, hívjam meg magamhoz és kínáljam meg kecsketejjel, hogy részesülhessek majd a végső megváltásban.”

A Báál Sém Tov ezek után szárnyai alá vette Hersl-t, aki tanult és szentéletű emberré vált, ezeket segítve meg utazásai során.

GYERMEKÁLDÁS ÖTVEN FELETT

Gabi és Ádá Moti 25 éven át vártak arra, hogy saját gyermekük szülessen. 25 éven át imádkoztak teljes szívükből, könnyek között, miközben szilárdan hitték, hogy az alagút végén fény és boldogság várja őket.

Gabi és Ádá kezdetben biztosak voltak abban, hogy csak idő kérdése, míg végre gyermekük lesz. A több évig tartó sikertelen kezelések után végül a női problémákkal foglalkozó Puá intézet alapítójához, Menáchem Bohrstein rabbihoz fordultak. Ő egy specialista felé irányította őket, a kezelések nyomán a pár imái meghallgatásra találtak. Az ötven feletti házaspárnak megszületett az első gyermeke, Ráchel. Két évre rá ismét megtörtént a csoda, az asszony egy kisfiúnak adott életet, aki körülményekor az Áviád nevet kapta.

„Ez egy olyan ajándék az Égtől, melyet képtelenség felfogni.” – mesélte az édesapa – „Kettőnk közül Ádá az igazi hős, és az övé az érdem, az ő erős hite volt az, ami megtartott minket 25 éven át és tovább is. Minden nehézség és az orvosok jóslatai ellenére, melyek szerint nagyon kicsi az esélye arra, hogy gyermeket hozzon a világra, ő kitartóan hitte, hogy az Örökkévaló bármit meg tud tenni, és hogy Ő nem marad közömbös az imáival és az akaratával szemben.”

get, női közösségi vezetők számára tartanak kurzusokat és egyéb előadásokat is tartanak. Fontos területe az intézménynek a genetikai kutatás és tanácsadás, hiszen a gyermektelenség hátterében sokszor genetikai tényezők állnak. Emellett a családi élet tisztaságával foglalkozó vonalat is üzemeltetnek, ahol rabbik vagy külön erre kiképzett asszonyok állnak a hozzájuk fordulóknak rendelkezésére, hogy a családi tisztasággal kapcsolatos kérdéseikre választ adjanak.

– Kik fordulnak az intézethez?

– Bárki, akinek nehézségei adódnak a gyermekvállalás területén. Zsidók és arabok egyaránt. Bár az intézet különlegessége abban rejlik, hogy az orvostudományt a háláchával ötvözik, és mindent annak keretein belül tesznek, nagyon sok arab is hozzájuk fordul segítségért.

– Milyen üzenetet adna át azoknak, aki önhöz hasonló úton járnak?

– Ezt: Ne félj, menj előre, az élet ereje veled van! A zsidóság a tettek vallása, és a Tóra első parancsolata a szaporodjatok és sokasodjatok. Ez az élet legnagyobb csodája. Élünk kell a lehetőségeinkkel.

MIKVE A HIMALÁJÁBAN

Cháni Lifshitz férjével és gyermekeivel a nepáli Katmanduban él és dolgozik a lubavicsi Rebbe küldötteként. Egy napon egy zsidó házaspár érkezett hozzájuk, Limor és Ámir, akik már feladták a reményt, hogy valaha is gyermekük szülessen, emiatt a házasságuk is szétesőben volt. Mielőtt azonban kiléptek volna széthulló kapcsolatukból, elhatározták, hogy még egy esélyt adnak maguknak. Beszüntették a kezeléseket és távoli utazásra indultak.

Cháni Lifshitz nagy nehezen meggyőzte Limort, hogy merüljön meg vele – mikve híján egy fagyos folyóban, ami másfél óra utazásra és egyórányi hegymászásra volt tőlük. „Szó szerint meg kell törnünk a folyó jegét a merüléshez! Szeretném, ha velem jönnél, és megmerülnél. Szeretném, ha segítenél feltörni a jeget, és Isten gyermekkel fog megáldani.” – mondta Cháni.

Heteken át készültek, tanultak, beszélgettek: a tisztaságról, a zsidó nők erejéről. Egy öreg, kitörött ablakú busszal utaztak az „ő” falujuk felé. A buszút után még egyórányi kimerítő hegymászás következett, melyet az asszonyok beszélgetve tettek meg, és a Himalája hófehér csúcsai vették őket körül őket. Cháni igaz nőkről mesélt, akik a körülményektől függetlenül mindent megtettek azért, hogy megmerülhessenek a mikvében.

Naplemente után, teljes sötétben érkeztek meg a folyóhoz, csak a csillogatok világítottak. Cháni baltával feltörte a jeget, Limor pedig megmerült. „Ez jeges!!!” – kiáltotta Limor, és hangja egyenesen az Örökkévalóhoz ért. A merülés után csöndben ültek egymás mellett, összeölelkezve – két nő a teremtés központjában. Imádkozva. Könyörögve.

Ezután Limor és Ámir folytatták útjukat Indiába, és onnan tovább Kínába. Tíz hónappal később csörgött a telefon Katmanduban, a Chábád központban. Amikor Cháni felvette, csak sírást hallott. Aztán Limor hangját: az előző napon megtörtént a csoda: lányuk született. Nészejának, Isten csodájának nevezték el.

BETEGEK A ZSIDÓ GÉNEK?

NÉVJEGY

DR. PFLIEGER GYÖRGY

- **FOGLALKOZÁSA:** a Debreceni Egyetem, Klinikai Központ Ritka Betegségek Szakértői Központjának munkatársa, az ERN Tagállami Testületi képviselője
- **CSALÁD:** házas, 3 leány édesapja

Október elseje a Gaucher-kór világnapja, melyen erre a ritka, ám az askenáz zsidók között kiugróan gyakori betegségre és kezelésére hívják fel a figyelmet. A világnap alkalmából ezzel a betegséggel és a zsidó népességet sújtó további genetikai kórképekkel ismerkedtünk meg. A téma egyik legnagyobb hazai szakértőjével, DR. PFLIEGLER GYÖRGY habilitált egyetemi docenssel Steiner Zsófia beszélgetett.

- Mik a jellegzetesen a zsidó népességet érintő betegségek?

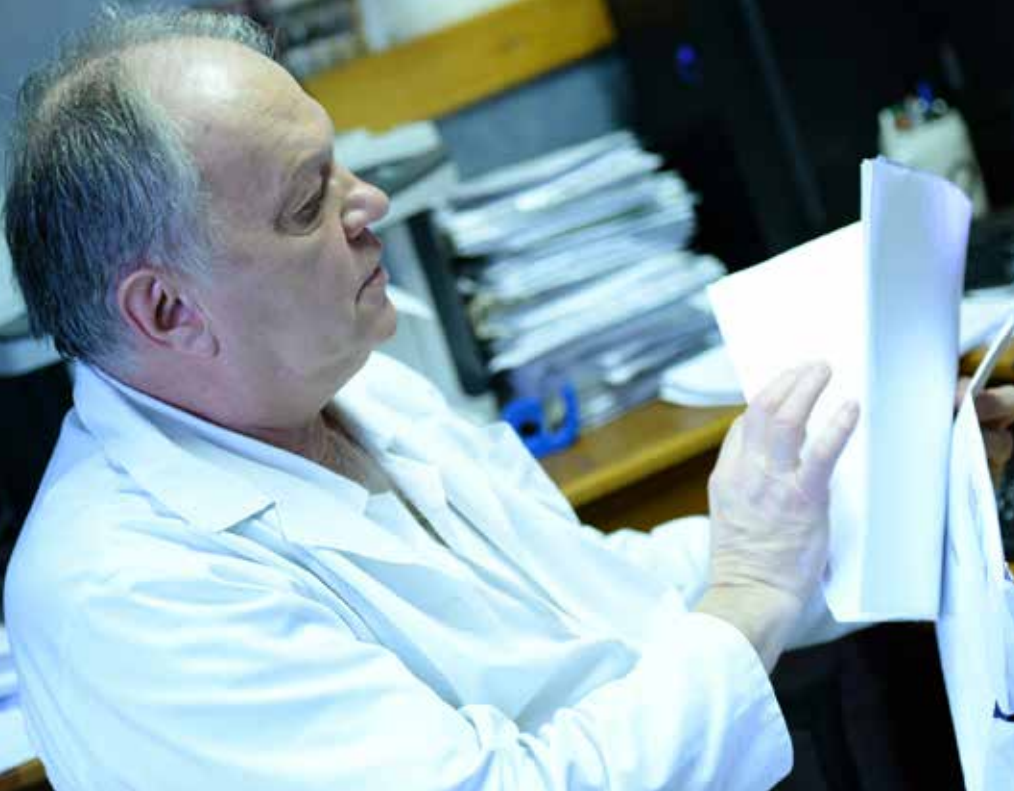
- A világ népei közti különbségek nemcsak az étkezési szokásokban, a bőrszínben, a termetben vagy éppen az írásra használt betűkben, hanem sok egyéb dologban is tetten érhetők, a vallástól a betegségekre való eltérő hajlamig. A zsidó népességben számos örökletes kórkép például sok más népcsoporthoz viszonyítva gyakrabban fordul elő. Tudni kell azonban, hogy ezek a kórképek nagyon sokszor nem mindig ugyanazon mutáció következtében, de mégis hasonló vagy akár azonos tünetekkel más népességekben is megtalálhatók.

Vannak a **teljes zsidó népességet** és vannak inkább csak egy-egy ágát érintő kórképek. Az előzőre példa a *cisztás fibrózis* vagy a *Tay-Sachs kór*, mely utóbbit mi magyarok szeret-

jük Tay-Sach-Schaffer kórként is emlegetni, hiszen egyik első leírója Schaffer Károly budapesti idegyógyász professzor volt a múlt század elején. Cisztás fibrózisban vagy régebbi nevén mukoviszcidózisban a szervezet külső elválasztású mirigyei károsodottak, sűrű és funkcionálisan elégtelen lesz a veríték, az emésztő nedv, a nyálka, amely a tüdőktől a gyomorbélrendszerig érinti a szervezetet. Autoszóm recesszív öröklésű, tehát mindkét szülőtől a hibás gént kell örökölni ahhoz, hogy a tünetek kialakuljanak. A betegség azonban nem a zsidó származásúakban a leggyakoribb: az észak-európai népességben kifejezetten gyakori, háromszor annyi újszülöttről egyet érinthet. A másik említett példában, a *Tay-Sachs kórban*, a központi idegrendszer, tehát az agy és a gerincvelő káro-

sodott. Szintén autoszóm recesszív öröklésű. Csecsemőkorban, fiatalkorban és felnőttkorban kiteljesedő formái ismeretesek, amely felosztás nem ritka más, örökletes eredetű kórképekben sem. Előfordulása a dél-louisianai, kitűnő konyhájáról ismert ún. *cajun népességben* és francia származású kanadaiakban is ismert, azonban, noha a tünetek lényegében azonosak, a háttérben más mutációk állnak.

Az **askenázi zsidók** esetén is több jellegzetes genetikai károsodás veszélye fenyegethet. Ilyen például az alacsony termettel, napfény iránti túlérzékenységgel, arctorzulással, daganatokra való

fogékonysággal és még más tünetekkel is járó *Bloom-szindróma* vagy a siketséget, vese- és szembetegséget jelentő *Alport szindróma*, a bizonyos kötőszöveti gyengeséggel járó szindrómák és még számos más, igen változatos tüneteket okozó kórkép. A Bloom-szindróma volt egyébként az első, amelyben az USA-ban engedélyezték a genetikai szűrés eredményének közvetlenül a megrendelővel való közlését.

A **szefárd ág** jellegzetes kórképei közül néhány: heveny gyermekkori májelégtelenség, ataxia teleangiectázia, amely mozgászavarral, szellemi hanyatlással és a kisereknek, például a szemfehérjén jól megfigyelhető tágulatával jár. A *poliglanduláris autoimmun betegség*, azaz a belső elválasztású mirigyek elleni antitestek termelődése is előszeretettel jelenik meg ebben a népcsoportban. A sor hosszú, hiszen mintegy félszáz kórképet sorol fel az angol nyelvű Zsidó Genetikai Betegségek (Jewish Genetic Diseases) honlap.

- A számos kórkép közül miért emelik ki a Gaucher-kórt?

- A ritka és főként a genetikai eredetű ritka betegségek az elmúlt évtizedekig jó esetben az orvosi könyvek alján szereplő, apróbetűs „érdekeségekként” lettek csak feltüntetve. A változás a szemléletben a tudomány, mindenekelőtt a biokémia, a genetika, majd a molekuláris genetika és a gyógyszeripar ugrás-

szerű fejlődésével indult meg. Jól példázza ezt a Gaucher-kór, amely 40-60 000 születésenként fordul elő, de az Ashkenázi zsidók körében ez a szám 1:800-hoz születésenként. Az idegrendszer nem érintő, ún. 1-es formája messze a leggyakoribb, a betegek kezelés nélkül is megérik a felnőttkort. A kiemelt érdeklődést több minden magyarázza. Ezek: a jellegzetesen nagy lép és máj, a sokszervi érintettség igazi *diagnosztikai kihívás* több orvosi szakágnak. Ma már megoldott a Gaucher-kórnak a *születés előtti felismerése*. Ide tartozik azonban az is, hogy a betegség kór-oktanának, a genetikai eltéréseknek és a biokémiai következményeknek megértése odáig vezetett, hogy ma *több eredményes enzimpótló vagy éppen a hiányzó enzim következtében felszaporodó kóros anyagot (tárolási betegség!) más módon csökkentő terápiás lehetőség van a kezünkben*. Tovább fokozza az érdeklődést, hogy a Gaucher-kór *hajlamosít olyan, nem ritka betegségek előfordulására is, mint a rosszindulatú daganatok vagy a Parkinson-kór*. Nem konkrétan a Gaucher-kór esetében, de általában „jót szokott tenni” egy betegség iránti érdeklődésnek, ha egy-egy *híres ember szenved tőle* és például egy *támogató alapítványt* hoz létre, amelyhez azután többen csatlakoznak. Emellett a politika felismerése sem elhanyagolandó, például az Európai Unió jelenlegi és megelőző két költségvetési ciklusában is kiemelt terület volt az ún. ritka betegségek.

- Hogyan és mióta zajlik ezeknek a kutatása?

- A ritka betegségek kutatásának kezdete nem jelölhető ki egy időpontban, mert a ritkaságok, érdekességek, megfejtetlen esetek és tudományos kérdések a régmúlt orvosait is foglalkoztatták. Másrészt igaz, hogy a mai értelemben vett tudományos értékű kutatásra eleink szabatos és sokszor igen pontos leíró diagnózisait követően csak az utóbbi néhány évtized fejlődése adott lehetőséget, ahogy fentebb is utaltam rá. A ma Gaucher-kórnak nevezett betegséget egyébként 1882-ben írta le először doktori disszertációjában Philip Gaucher, és 1905-ben Brill már ezen a néven emlegette. A felhalmozódó anyagot 1934-ben Anghion azonosította, okát, az enzimhiányt pedig 1965-ben Brady és munkatársai, a kódoló gént 1981-ben Ginns és munkatársai fedezték fel, az első, hatásos enzimpótlásra pedig Barton 1990-es úttörő cikke után nyílt lehetőség. Az első és az utolsó időpont közt valamivel több mint 100 év telt el. A szer gyors elérhetőségében (1991-ben már engedélyezte az egyesült államokbeli egészségügyi hatóság, az FDA) a néhány évvel azelőtt elfogadott ún. „árva gyógyszerek” törvénynek döntő szerepe volt, mert lehetővé tette, hogy az általában érvényes igen szigorú és időigényes út jelentősen rövidebb legyen.

A **Gaucher-kór és még több** más kórkép, örömmel hallottuk, már gyógyítható, de legalábbis a folyamat lassítható.

- Melyek gyógyíthatóak és melyek nem azok? Magyarországon melyeknek a gyógyítására van lehetőség?

- A kérdés nem könnyen válaszolható meg, mert, mint utaltam rá, egy adott betegségen belül (így a Gaucher-kórban is) előfordulnak gyógyítható, tünetmentessé vagy -szegénnyé válható formák és terápia rezisztensek is. Általában azonban elmondható, hogy minél hamarabb kerül egy kórkép felismerésre, annál nagyobb esély van rá,

hogy például a lerakódó, felhalmozódó kóros anyagcsere-termékek ne okozzanak maradandó károsodást. Ezért is van nagy jelentősége a ritka betegség központoknak, a Ritka Betegségek Világnapjának, a betegszervezeteknek (mint például hazánkban a RIROSZ-nak) és az olyan elkötelezett vezető-mindeneseknek, mint például dr. Pogány Gábor, az említett szervezet elnöke. Nagyon fontos a jogalkotó és fenntartó, finanszírozó szervezetek valamint a gyógyszergyártók együttműködése is. Hazánkban, Európában is példamutatóan alakul a ritka betegek ellátása annak ellenére, hogy vannak nehézségek és „természetesen” siránkozni is illik. Két tényadat: hazánkban a nagyértékű enzimpótló kezelést *minden* arra jogosult beteg megkapja, a ritka vér-

zékenységek faktorpótlásában pedig Európa élvonalában vagyunk. A gyógyszerköltségek csak ebben a két betegcsoportban mintegy 20 milliárd forintot tesznek ki...

- Miért pont a zsidóknál gyakoriak ezek a ritka kórképek?

- A genetikai kórképek általában gyakoribbak azon közösségekben, amelyek zártak és a rokonházasságoknak nagy a lehetősége, amihez nem feltétlenül kell, hogy a házasulandó családok tudjanak rokon-ságukról. Ez a zsidókon kívül más esetekben is így van, jó példa rá egy nagyon ritka vérzékenység, a XIII-as véralvadási faktor hiánya, amely például az Irán délkeleti részén élők között sokkal nagyobb, mint más helyein a világnak. Egy adott, zártabb területen/közösségben való halmo-

zott előfordulás valamennyi autoszomális recesszív öröklődésű kórképre igaz. Ennek magyarázatára többféle elképzelés született, mint például az, hogy a beteg, korán elhalt gyermekek szülei, mint egy „kompenzációként” többgyermeknek (a hibás gént hordozónak) adnak életet vagy, hogy a heterozigóta állapot (tehát amikor csak egy kóros gén van, de az egyén látszólag egészséges) esetleg valamilyen előnyt jelent a túlélésben, de más lehetőségek, mint például az „alapító hatás” is szóba jön.

- Amerikában és Izraelben már házasság előtt lehetősége van a pá-

roknak, hogy kiszűrjék, mely betegségeknek a hordozói, hogy csökkentsék a születendő gyerekek betegségének kockázatát. Van-e erre Magyarországon is lehetőség? Melyek a javasolt vizsgálatok?

A házasság, illetve megfogantatás előtti hordozó szűrésre többféle lehetőség van és nagyon jó eredményekről is beszámolnak. Éppen a már többször említett idegrendszeri degeneratív kórképekben, például a Tay-Sachs kórban az askenázi zsidók közt végzett kiterjedt szűrés jelentősen csökkentette az új esetek számát, úgyhogy azok ma már inkább a korábban az ún. alacsony (vagy annak gondolt) kockázati csoportokban fordulnak elő. Minden szűrést, különösen ritka betegségekben azonban csak célszerűtán érdemes végezni, jelen esetben például, ha mindkét szülő nagy valószínűséggel hordozó, hiszen olyan drága vizsgálatoknak, amelyeknek a találati aránya egy a néhány száz-ezerhez, nincs létjogosultsága. Az Egyesült Államokban és Izraelben sincs ez másképp. Változatlanul a sajnos mindinkább háttérbe szoruló alapos és mind a vizsgált személyre, mind a családjára kiterjedő kórelőzmény-felvétel kellene, hogy legyen ez az elsődleges szűrő. Ezt egy részletes fizikális vizsgálatnak kell(ene) követnie, olyan személy által elvégezve, aki tudja, hogy mit keres, s csak ezután jöhetnek a képalkotó és laboratóriumi, majd a célzott (drága, személy- és eszközigényes), például génfeltérképezési, mutáció kereső vizsgálatok. A trend manapság sajnos nem mindig ez.

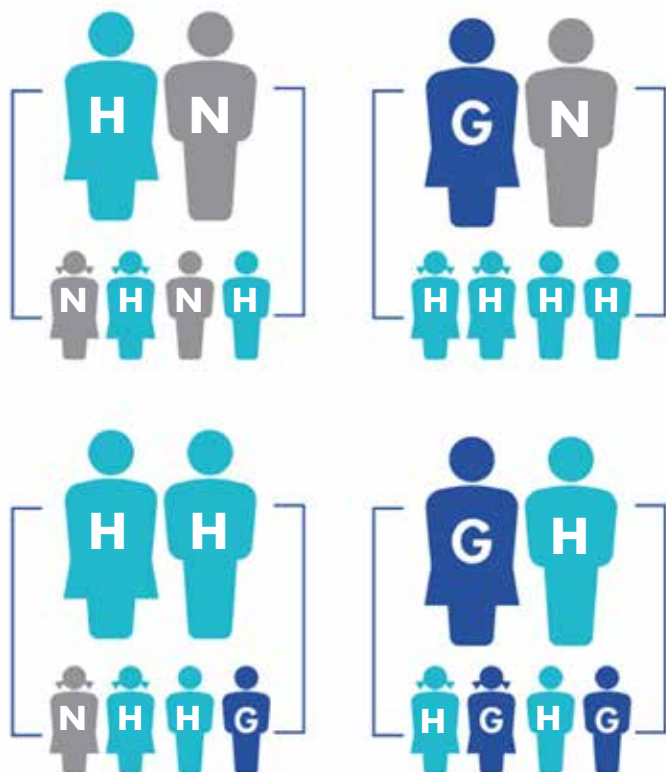
Az asszisztált (mesterséges) megtermékenyítés technikája lehetővé teszi, hogy az *in vitro* „előállított” embriókat megvizsgálják, s, ha hordozzák a kóros géneket – megöljék. Ez azonban – véleményem szerint – bizonyosan nem a járható út. Miért? Érdemes csak felidézni, hogy hány, küllemében vagy esetleg egy-egy képességében betegsége miatt „csökkent értékű” ember mit adott a világnak a süket Beethoventól a vak Miltonon át a magatchetetlen Hawkingig.

A GAUCHER-KÓR ÖRÖKLŐDÉSE

hordozó

Gaucher-kór

nem érintett

FORRÁS: WWW.GAUCHERDISEASE.ORG

MESTERSÉGES MEGTERMÉKENYÍTÉS

A ZSIDÓ JOG TÜKRÉBEN 1. rész

„ADJ NEKEM GYERMEKET MERT, HA NEM, AKÁRHA HALOTT LENNÉK!”

A zsidó vallás legfontosabb alapja a zsidó család. A gyermek áldás: a legszebb és legnagyobb ajándéka az Örökkévalónak egy házaspár számára. Am néha a fogantatás nem megy magától, a várva várt gyermek nem érkezik egykönnyen. Ma már az orvostudomány számos módon tudja segíteni a meddő párokat. A zsidó vallás nem zárkozik el ezektől a megoldásoktól: sok nagy rabbi foglalkozott és foglalkozik még ma is a kérdéssel, hogy háláchikus segítséget nyújtsanak az orvosi eljárások használatához. OBERLANDER BÁRUCH ÍRÁSA

A zsidó vallás két lényegi megközelítést ír elő a szexuális együttlét kapcsán (maga a házasság mint kövelemény¹, illetve a menstruáció miatti elkülönülés, a nidá ideje)², ám az egyértelmű, hogy akár természetes úton, akár orvosi segítséggel fogan meg egy házaspár gyermeke, az mindenképpen áldás. A gyógyítás micva: bibliai előírás³, hogy aki életet tud menteni, fájdalmat csökkenteni, gyógyulást elősegíteni, annak ezt meg kell tennie. Egy orvos számára micva mindent megtenni a pácienseiért, amire az orvostudomány lehetőséget kínál a háláchá keretein belül. Annál is inkább igaz ez meddőségi kezeléseknél, mert sok esetben az első sikeresen kihordott, asszisztált terhesség után már teljesen természetes úton, spontán módon is meg tud foganni gyermek.

A GYEREKVÁLLALÁS MICVÁJA

„Adj nekem gyermeket mert, ha nem, akárha halott lennék!” – mondta a gyermekre vágyó Ráchel ósanyánk Jákovnak⁴. A Biblia számos leírásából kiderül, hogy a gyermek születése áldás, a gyermektelenség pedig egy csapás⁵. Olyan nagy csapás, hogy a gyermektelen ember egyike annak a négy esetnek, akiket a Talmud⁶ már életében halottnak nevez. A gyermekáldás az Örökkévalótól jön közvetlenül, ez egyike annak a három „kulcsnak”, melyet

a Teremtő sosem ad át küldöttnek, vagyis angyalnak⁷.

A gyermekvállalás különlegesen fontos micvának számít, hiszen ez biztosítja az összes többi micva megtartását⁸. Nem véletlen, hogy ez a Tórában az első parancsolat⁹, ami abból a szempontból is különleges, hogy előbb „megáldotta őket [az első emberpárt] Isten” és csak aztán parancsolta meg nekik a szaporodjatok és sok sokasodjatok micváját.

A szaporodás az egyik legerősebb késztetése az embernek, miért kellett ezt mégis parancsba adnia az Örökkévalónak? Isten nem szeretné, ha csupán a spiritualitással foglalkoznánk, elhatárolódva a világ dolgaitól. Ezzel a parancsolattal, melynek célja, hogy fennmaradjon általa az emberiség, arra készteti az embert, hogy a mindennapi dolgokkal is foglalkozzon¹⁰.

A fent említett Ráchelen kívül több más meddő nőről is szól a Biblia, akiknek imával sikerült megváltoztatni sorsukat, és gyermeket szülni. Köztük van például Sára ósanyánk¹¹, Rebeka ósanyánk¹², Mánoách felesége is (Sámson anyja)¹³ és Cháná (Sámuel próféta anyja)¹⁴. Meglehetősen furcsa, hogy még az ósapák és ósanyák is megküzdöttek a gyermekáldásért. Ennek a Talmud szerint¹⁵ az az oka, hogy az Örökkévaló vágyakozik a cádíkok imáira, ezért arra készteti őket,

hogy fohászkodjanak. Ez azonban nem csak a cádíkokra, a szentéletű emberekre igaz: sokszor az Örökkévaló csak az imáinkra vár, hogy részesíthessen bennünket áldásaiban¹⁶. Megakadályozni a gyermekvállalást olyannyira nem szabad, hogy Józsuá büntetésként gyermektelenül halt meg, amiért egy bizonyos éjszakára nem engedte haza a katonákat, akik így nem tudták teljesíteni a szaporodjatok és sokasodjatok micváját¹⁷.

A zsidó hagyomány szerint¹⁸ életünk végén, amikor az égi bíróság előtt állunk, az első kérdések között szerepel, hogy vállaltunk-e gyereket. A háláchá még különböző engedményeket is ad annak érdekében, hogy megkönnyítsék a gyermekvállalást. Így például még egy Tóratekeresztet is el szabad adni vagy Izrael földjét is el lehet hagyni, ha ez elősegíti a házasodást (és ezen keresztül a gyermekvállalást)¹⁹. Még a gyászolónak is szabad házasságot kötni, sőt még akár a *siive* (gyászshét) alatt is lehet eljegyzést tartani²⁰.

A Midrás szerint²¹ ősünk azzal érdemelték ki, hogy megszabadulhassanak Egyiptomból, hogy még a rabság idején is rengeteg gyereket vállaltak – és ehhez hasonlóan a mi megváltásunk is a sok megszületett gyermek érdemében jön majd el. A lubavicsi Rebbe²² gyakran idézte a talmudi mondást²³, miszerint a Messiás csak akkor fog eljönni, „ha

már elfogytak a lelkek”, akiknek a földre kell érkezniük.

KI TELJESÍTETTE A MICVÁT?

A fentiekből és abból, hogy a Tóra újra meg újra elismétli ezt a micvát, láthatjuk, hogy mennyire fontos parancsolatról van szó. Annyira fontos, hogy a lehető legritkább, ha valaki fel van mentve alóla²⁴. [Sik Mózes (1807–1879) huszti rabbi szerint egyébként gyermeknemzés micváját nem kell külön *kávónéval* (vallási szándékkal és odafigyeléssel) csinálni²⁵.] Bölcsünk úgy vélték,

SZGULÁK: TETTEK, AMIK ELŐSEGÍTIK AZ ISTENI ÁLDÁST

A lubavicsi Rebbéhez egész világról emberek ezrei fordultak tanácsért. Lehetetlen volt, hogy mindenkivel személyesen találkozzon, így kiterjedt levelezést folytatott angol, héber, jiddis és orosz nyelven. 1987-ben jóváhagyta azt a tervet, hogy közérdekű, tanításokat tartalmazó leveleit – a személyes adatok kihagyásával – publikálják az *Igrot kodes* című sorozatban. Ennek máig 32 kötete jelent meg, melyek közül néhánynak a szerkesztésében nekem is volt szerencsém részt venni. Héber és jiddis nyelvű, 1928 és 1977 között megjelent leveleiből eddig 12 227-et publikáltak. Angol nyelvű levelezésének feldolgozása is megkezdődött, ebből eddig csak nyolc kötet látott napvilágot. Keretes írásainkban gyermektelen pároknak írt leveleiből válogattunk, melyeken keresztül olyan szgulákat ismerhetünk meg, melyek a Rebbe szerint elősegíthetik a gyermekáldást.

az ideális kor a házasodásra tizen-nyolc és húsz év között van²⁶, „azért, hogy az ember ne essen bűnbe”²⁷. Felső korhatár azonban nincs, ahogy a Talmud mondja²⁸ Salomon király szavai alapján²⁹: „ha volt feleséged fiatal korodban, akkor legyen feleséged idősebb korodban is, ha

született gyermeked fiatal korodban, akkor szülessen gyermeked idősebb korban is.”

A Talmud szerint³⁰ a tórai micva teljesítéséhez elég, ha valakinek egy fia és egy lánya van legalább. A túlteljesítés azonban ez esetben (is) dicséretes. Jesájá³¹ és Jeremiás próféták³², valamint Salamon király³³ azonban a lehető legnagyobb családot javasolja, „mert nem tudod, melyik fog sikerülni, ez-e vagy amaz, avagy mind a kettő egyaránt jó?”³⁴. Azt, hogy az előírt minimumon túl is legyen még több gyerek egy családban, kötelező törvényként idézi a *Sulchán aruch* is³⁵.

A háláchá azonban nem csak erre a generációra tervez: ha valakinek meddő a gyermeke, az olyan, mintha nem teljesítette volna a micvát³⁶. Akinek azonban – Isten őrizze! – meghal a gyermeke, de van unokája már, vagy a betérő (akinek a háláchá szerint nincsenek vérkonai a korábbi életéből), akinek korábbról van gyermeke, teljesítette a micvát³⁷.

HA KÉSIK A GYERMEKÁLDÁS...

Ezek után felmerül a kérdés, mire kötelezi a háláchá az embert: meddig kell elmenni a gyermeknemzésért?

Bölcsünk például azt írják, hogy ha az ember még nem teljesítette a gyermekvállalás micváját, akkor ne házasodjon olyannal, akinek valamilyen ok miatt (egészségi állapot vagy idős kor) nem lehet gyermeke³⁸ (kivétel ez alól, ha nagyon szerelmes az illetőbe...) ³⁹. A *Sulchán áruch* szerint⁴⁰ pedig az az elfogadott ma, hogy nem bontanak fel egy jól működő házasságot csak azért, mert nem született a párnak gyermeke.

De kötelező-e orvosi segítséget igénybe venni a meddőség elhárításához? Az általánosan elfogadott vélemény szerint⁴¹ – ahogy az összes többi micva esetében is – az embernek mindent meg kell tennie, hogy a parancsolatot teljesíteni tudja.

A meddőségi kezelések első lépése a pár kivizsgálása. Míg a leendő édesanya esetében ez nem ütközik semmilyen háláchikus akadályba,

A CSALÁDI ÉLET TISZTASÁGA

„...előfordul, hogy Isten gyermek születésére adott áldásának az az akadálya, hogy hiányzik a családi tisztaság törvényeinek pontos betartása (*nidá* napjai alatti elkülönülés, a tiszta napok kezdetének ellenőrzése, alámerülés kóser mikvében stb.). A tudás hiánya hozza magával a teljesítés hiányát. Ezért fontos, hogy egy hozzáértő rabbi-val vegyék át ezeket a törvényeket azzal a céllal, hogy innétől pontosan teljesítsék az előírásokat⁷².” Ennek alapja egy bibliai versen⁷³ alapuló Midrás⁷⁴, mely szerint Isten azt mondta: „ha te nekem adod a [menstruáció utáni] hét tiszta napot, akkor Én neked adom a körülmetélés nyolc napját.”

addig a férfiak vizsgálata már felveti az első vallási kérdést. A szükséges mintaadás ugyanis egyes rabbik szerint⁴² az onanizálás tilalma⁴³ alá esik. Mások szerint⁴⁴ – mivel ez gyermeknemzés céljából történik – egyértelműen megengedhető annak, akinek még nincs két gyermeke⁴⁵, sőt a salamoni kiterjesztés értelmében azoknál is engedélyezik, akik a minimumnál több gyermeket szeretnének vagy ha pl. az édesanyának nagy szívfájdalmat okoz, hogy nincs több gyermeke⁴⁶.

Egy kisebbségi és nem elfogadott vélemény szerint⁴⁷ csak 10 év gyermektelenség után lehet engedélyt tenni a férj kivizsgálására. Ezzel szemben az általánosan elfogadott álláspont az⁴⁸, hogy ha már minden más lehetőséget kimerítettek, akkor nem kell várni a kivizsgálás megkezdésére. A lubavicsi Rebbe ennek kapcsán gyakorta idézte⁴⁹ apósa utasítását arról, hogy „az embernek minden nehézséget vállalnia kell a gyermekvállalásért, erre kell feltennie az életét”.

A mintavételnek több különböző módja van, akár otthoni (pl. a PCT teszt), akár klinikai körülmények között. A háláchikusan és orvosilag

is legmegfelelőbb módszer kiválasztásához érdemes szakértő ortodox rabbi útmutatását kikérni⁵⁰.

MESTERSÉGES MEGTERMÉKENYÍTÉS A TALMUDBAN

Ha bebizonyosodik, hogy természetes úton nem lehet a párnak gyermeke, felmerül a mesterséges megtermékenyítés lehetősége, ami számos háláchikus kérdést vet fel. Bár furcsának tűnhet, de ezekre a válaszokat már a Talmudban és több száz éves háláchikus forrásokban is megtaláljuk.

Az ókorban elterjedt hiedelem volt, hogy fizikai kontaktus nélkül, valamilyen közvetítő közeg révén (pl. a fürdőben víz közvetítésével, egymás után használt ágynemű útján stb.) is teherbe lehet esni. Három különböző forrást találunk ennek az elképzelésnek kapcsán a Talmudban és más irodalomban.

1. A terhes szűz

Ben Zomát (Erec Jiszráél, 2. század eleje) – írja a Talmud⁵¹ – azzal a kérdéssel keresték fel, hogy elvehető-e a főpap egy olyan lányt, aki terhes, de azt állítja magáról, hogy még szűz. (Tórai előírás⁵², hogy a főpap csak szűzlányt vehet feleségül.) Ben Zomá válasza szerint tényleg előfordulhat, hogy szexuális kontaktus nélkül teherbe essen valaki, ezért elvehető feleségül a terhes szűzlányt a főpap.

2. Ben Szirá fogantatása

Az első Szentély idejében (polgári időszámítás előtt 2. században) élt Ben Sziráról (akinek könyve magyarul *Siráék fiának könyve*ként ismert) feljegyezték⁵³, hogy az anyja szexuális együttlét nélkül esett teherbe valamilyen közvetítő közeg útján, mégpedig magától Jeremiás prófétától. A hagyomány⁵⁴ azzal is megpróbálja alátámasztani azt, hogy ők apa és fia, hogy mindkettejük nevének számértéke 271 (בן סירא = ירימיהו).

3. Idegen férfiak ágyneműje

Rábénu Perec (Franciaország, meghalt 1295) arra intette⁵⁵ a nőket, hogy ne feküdjenek idegen férfiak által már használt ágyneműbe, nehogy annak közvetítésével teherbe essenek. Bár a gyerek nem számít *mámzérnek* (törvénytelen gyermeknek)⁵⁶, hiszen nem tiltott kapcsolatból született, a későbbiekben testvérek házasságához és így vérferőtözéshez vezethetne. Viszont ha a feleség menstruációja miatt *nidában* van és a férje ágyneműjében alva esik teherbe, az véleménye szerint nem probléma, hisz a *nidá* törvénye csak a tiltott aktusra vonatkozik.

Ezekre a forrásokra a háláchikus irodalom a későbbiekben gyakran hivatkozik részletesebben, ahogy azt az alábbiakban láthatjuk is.

Így például Mose Lima (1615?–1670?) litván rabbi, a *Chelkát möchokék*, a *Sulchán áruch* egyik komen-

A HAJ LEFEDÉSE

Volt, aki nem magának, hanem például a testvérének ügyében kért és kapott tanácsot. „Bizonyosodjon meg arról, hogy testvére felesége betartja-e nők hajának befedésére vonatkozó előírást, hisz ahogy a *Zohár*⁷⁵ írja, ha a nő jár szemérmesen öltözve, különösen, ha letakarja a haját, akkor ennek érdemében lesznek megáldva fentről gazdagsággal, gyerekekkel és unokákkal⁷⁶.”

tárjában⁵⁷ felteszi a kérdést, hogy abban az esetben, amikor valamilyen közvetítő közeg útján történt a fogantatás, teljesítette-e az apa a szaporodjatok és sokasodjatok micváját, és az így született gyerek jogilag a leszármazottjának számít-e (pl. örökölhette-e utána).

Smuél ben Uri Srágá Fájvis (meghalt 1706) fürthi rabbi, a *Bét Smuél*, a *Sulchán áruch* egy másik kommentárjában⁵⁸ Rábénu Perec fentebb említett szavaiból következőt ki erre a kérdésre a választ. Ha ugyanis a közvetítő közeg útján fogant gyermek a biológiai apa többi gyerekének a testvére, akkor magától értetődően a gyerek a biológiai apa leszármazottja, amiből logikailag következik, hogy teljesíti vele a szaporodjatok és sokasodjatok micváját.

Ezt azonban Gád ben Joél rabbi, a *Turé záháv* a *Sulchán áruch* egy

további kommentárjában (megjelent Zólkiew 1754)⁵⁹ azzal cáfolja, hogy nem lehet egy tiltásból következtetni egy micvára, hisz egy tevőleges micvát nem lehet csak úgy véletlenül, cselekedet nélkül teljesíteni.

Azonban Judah Rosanes (1657–1727) konstantinápolyi rabbi a *Misne lámelech* című Maimonidész könyvéhez írt kommentárjában⁶⁰ egy másik szempontot tárgyal. Három háláchikus következménye van annak, ha egy nő házasságtörést követ el: (1) maga a tiltott aktus nagy bűn⁶¹; (2) a gyermek, aki ebből a kapcsolatból fog születni, *mámzér* (törvénytelen) lesz (lásd fent); (3) ezekután a nőnek nem lehet kapcsolata a férjével⁶². Rábénu Perec egyértelműen elmondta, hogy ha nem fizikai kontaktuson keresztül jött létre a terhesség, akkor ez nem bűn, és a gyerek nem lesz *mámzér*. De a harmadik következményről nem beszélt, hogy engedélyezett-e számukra a továbbiakban a házastársi együttlét. Rosanes rabbi szerint, ha az első két következmény elmarad ebben az esetben, akkor a harmadik is elmarad, és nem lesz tilos a férjével való kapcsolat.

De Jonátán Eybeschütz (1694–1764) hamburgi rabbinak más a véleménye⁶³. Szerinte még fizikai kontaktus nélkül is súlyos bűn, hogy nem a férjétől származik a

gyereke, hisz a házasságtörés esetén a Tóra külön kiemeli nemcsak a tiltott aktust, hanem a gyereknemzés tényét is⁶⁴.

Azonban Judah Rosanes rabbi azzal fejezi be a témát⁶⁵, hogy ez az egész fenti eszmefuttatás nem állja meg a helyét, hiszen az alapfelvetést, miszerint közvetítő közeg útján teherbe lehet esni, a Talmud más helyen található leírása alapján⁶⁶ lehetetlen. Rosanes rabbi nem az első volt, aki így vélekedett: 600 évvel korábban Rábénu Chánánél (965?–1053) kairouani rabbi a fenti Talmud passzushoz fűzött kommentárjában⁶⁷ már hozzátette, hogy „ez az eset természetfölötti esemény lenne”, ha megvalósulna. Mások⁶⁸ ráadásul úgy vélik, hogy a fentiekben említett, megalapozatlan legendákból, mint pl. Ben Szirá esete, nem lehet háláchikus törvényeket levonni.

MESTERSÉGES MEGTERMÉKENYÍTÉS A MODERN KORBAN

Az, ami a talmudi időkben csodaszámba ment, ma már mindennapos dolog, és napjainkra teljesen kiforrott technológia áll rendelkezésünkre. Az a tény, hogy a Talmud már tárgyalja a nemi aktus nélküli, közvetítő közeg útján történő teherbeesés kérdését, lehetőséget ad korunk rabbijainak arra, hogy a talmudi bölcseknek, a zsidó jog legnagyobb szakértőinek a véleményére alapozva hozzanak döntéseket.

Már a 19. század óta van lehetőség arra, hogy meddő pároknak orvosi segítséggel fogan hasson gyermeke. A századfordulóra már donor sperma útján végeztek megtermékenyítést, 1940-re pedig megvolt a technológia a sperma tárolására is, ami a spermabankok létrejöttéhez vezetett. Egy felmérés szerint az Egyesült Államokban évente kb. 10-20 ezer gyerek születik donor spermából, míg ez a szám Izraelben nagyjából 5-800⁶⁹.

Ha a vizsgálatok azt mutatják, hogy egy házaspárnak nem lehet természetes úton gyereke, és már minden lehetőséget kimerítettek⁷⁰, akkor nincs háláchikus akadály, hogy a férj spermáját használva mesterséges megtermékenyítéssel foganjon gyermekük. Semmiképpen nem szabad elhamarkodottan belekezdeni ilyen eljárásba: mind háláchikus, mind egészségügyi szempontból fontos, hogy csak akkor folyamodjunk a drasztikusabb beavatkozásokhoz, ha a „szelídebb” gyógymódok nem hoztak sikert⁷¹.

Cikkünk második részében a különböző eljárások háláchikus kérdéseit járjuk körül, bemutatva a mesterséges megtermékenyítéssel kapcsolatos előírásokat és tilalmakat.

A fogamzásgátlással és az abortusszal kapcsolatos kérdésekről lásd „Isten gyógyít, de azért orvos is kell hozzá” című írásunkat az Egység magazin 92. számának 18–20. oldalán.

¹ 5Mózes 23:18.; Maimonidész, *A házasság szabályai* 1:4.; *Sulchán áruch*, EH 26:1., 177:5.; ² 3Mózes 18:19.; ³ Uo. 19:16. Lásd részletesen: „Zsidóság és orvostudomány” in: *Egység* 90. szám 18. oldal; ⁴ 1Mózes 30:1.; ⁵ 2Mózes 23:26., 5Mózes 7:14., 28:4., 18.; ⁶ Nödárim 64b.; ⁷ Tánit 2a.; ⁸ Széfer Háchinuch 1. parancsolat; ⁹ 1Mózes 1:22., 28., 9:1., 35:11.; ¹⁰ Don Jichák Abrabánél kommentárja az 1Mózes 1:28-hoz (70. oldal); ¹¹ Uo. 12:30. A Talmud (*Jóvámot* 64a.) szerint Ábrahám is meddő volt; ¹² Uo. 25:21. A Talmud (*uo.*) szerint Izsák is meddő volt; ¹³ Bírák 13:3.; ¹⁴ 1Sámuel 1:2.; ¹⁵ *Jóvámot* uo.; ¹⁶ Midrás *Jálkut Simoni*, *Tóhilim* 874.; ¹⁷ Talmud, *Éruvin* 63b.; ¹⁸ *Sábát* 31a.; ¹⁹ *Sulchán áruch* JD 270:1, EH 1:2., 8. ²⁰ Uo. 392:2. ²¹ *Táná dóbé Élijáhu zutá* 14. fejezet végén. Lásd még *Szotá* 11b. ²² Lásd *Likuté szichot* 25. kötet 37. oldal. ²³ *Jóvámot* 62a. végén. ²⁴ Lásd *Ocár háposzkim* 1. kötet eleje; ²⁵ *MáHáRÁM Sik ál hámicvot* 1. micva. Lásd még *Encyclopedia of Jewish Medical Ethics* (héber) 6. kötet 362. oldal 151. lábj.; ²⁶ *Az atyák bölcs tanításai* 5:22., *SÁ EH* 1:3.; ²⁷ *Kidusín* 29b. végén; ²⁸ *Jóvámot* 62b.; Maimonidész uo. 15:16.; ²⁹ *Prédikátor* 11:6.; ³⁰ *Jóvámot* 61b. végén Bét Hilél véleménye szerint; ³¹ *Szójá* 45:18.; ³² *Jeremiás* 29:6.; ³³ *Prédikátor* 11:6.; ³⁴ *Prédikátor* uo.; ³⁵ *EH* uo. 8.; ³⁶ Uo. 5.; ³⁷ Uo. 6–7. Lásd uo. *Chelkát móchokék* 9. és *Bét smuel*, akik azzal a kérdéssel foglalkoznak, eleget tett-e a betér szülő a micvának akkor is, ha a gyerekei nem térnek be.; ³⁸ *Szotá* 24a.; ³⁹ *SÁ EH* uo. 2. RöMÁ.; ⁴⁰ Uo.; ⁴¹ *Cic Eliezer* responsum 11. kötet 41:8. Elutasítja Panet Menáchem Mendel (1818–1884) dési rabbi eltérő véleményét (Sáaré cedek responsum, *Jore déá* 143. fejezet); ⁴² Lásd *Ocár háposzkim* 9. kötet 171. oldal; ⁴³ 1Mózes 38:7–10, *SÁ EH* 23:1.; ⁴⁴ *Ocár háposzkim* uo. 172–173. oldal; ⁴⁵ *Igrot Mose* responsum *Even házer* 1. kötet 70. fejezet, 3. kötet 14. fejezet, 4. kötet 73:3.; ⁴⁶ Slomo Zálám Auerbach rabbi, idézi *Nismát Avrahám*, EH 23:3.; ⁴⁷ *Minchát Jichák* responsum 3. kötet 108:1.; ⁴⁸ *Cic Eliezer* responsum 9. kötet 1. kapú 2. fejezet végén 11.; ⁴⁹ *Igrot kodes* 6. kötet 180. oldal, 15. kötet 89. oldal; ⁵⁰ Lásd még *Encyclopedia* uo. 6. kötet 371–374. oldal; ⁵¹ *Chágigá* 14b–15a.; ⁵² 3Mózes 21:13.; ⁵³ *Álfá bétá dóBen Szirá*, Eisenstein kiadás 43. oldal. Idézi *MáHáRIL Minhágim*, Spitzer kiadás 610–611. oldal és mások; ⁵⁴ Uo.; ⁵⁵ Idézi Joél Sirkes krakkói rabbi (1565–1641) *BáCH – Bájit chádás* című kommentárjában, *Jore déá* 195:[5.]; ⁵⁶ 5Mózes 23:3.; ⁵⁷ *Even házer* 1:8.; ⁵⁸ Uo. 10.; ⁵⁹ Uo. 8. végén. Az 1. fejezet szerzőjéről lásd uo. az előszavában; ⁶⁰ *A házasság szabályai* 15:4.; ⁶¹ 3Mózes 20:10., 5Mózes 22:22–24., *Jehezkel* 18:11., 22:11., 33:26.; ⁶² *Sulchán áruch* EH 11:1., 178:17.; ⁶³ *Bné áhuvá*, *Isut* 15:6.; ⁶⁴ 3Mózes 18:20. („ne közösülj, hogy beszennyezde magadat vele”), 19:20., 4Mózes 5:13. Utóbbi két forrásban a magyar fordítás „hál és közösül vele”, „hál vele közösüléssel”-nek fordítja, de a szószertinti fordítás helyesen így szól: „hál vele gyereknemzési közösüléssel”. ⁶⁵ *Misne lámelech* uo.; ⁶⁶ Lásd *Jóvámot* 55b. Toszáfat *Éno* bekezdésében; ⁶⁷ A Talmud *Chágigá* 16a. oldal szélén található; ⁶⁸ Lásd még *Ocár háposzkim* uo. 6. oldal első lábjegyzetében, *Encyclopedia* uo. 2. kötet 552. oldal és a 27. lábj.; ⁶⁹ *Encyclopedia* uo. 550–551. oldal; ⁷⁰ Lásd a 45–46. lábjegyzetekben; ⁷¹ *Birkát báním* 7:6.; ⁷² *Sulchán Menáchem* 6. kötet 20. oldal; ⁷³ *Prédikátor* 11:2; ⁷⁴ *Vajikrá* rábá 14:7; ⁷⁵ 3. kötet 126a; ⁷⁶ *Sulchán Menáchem* uo. 21. oldal

SZUKKOT KÉPEKBE

Szukkot ünnepének különlegessége, hogy az egyik legfontosabb micvájának betartásához szinte semmit nem kell csinálnunk, csak ülni... a sátorban. Idén is sokfelé üldöghettünk, ha közösségi élményre vágytunk.

„AZTÁN ÉN A NYAKAMBA VESZLEK ÉS TÁNCOLUNK”

Beszélgetés **A BÁRMICVÓ FIÚK** és a **BEÁGYAZOTT EMLÉKEINK** című film alkotójával

A vallásos zsidósággal foglalkozó dokumentumfilmek gyakran valamilyen misztikus világot mutatnak be, céljuk szerint közelebb hozva ezt a világot az emberekhez, valójában azonban távol tartva a nézőközönséget. Akad azonban olyan alkotás is, amely olyan kreatív formában láttatja belülről a vallásosságot, ahogyan azt a közösség tagjai megélik. Ilyen Oláh Katalin és Csukás Sándor *A bármicvó fiúk* című filmje, amely a közelmúltban készült el. Erről és a *Beágyazott emlékeink* című, az elhallgatásról szóló dokumentumfilmről beszélgettünk OLÁH KATALIN rendezővel. JUHÁSZ VALI ÍRÁSA

– **Hogyan született *A bármicvó fiúk* ötlete?**

– Egy véletlen műve volt, hogy rátaláltam erre a történetre. 2014-ben már dolgoztunk a *Beágyazott emlékeink* című filmünkön, amely édesanyámnak a csillagos házakról adott interjújából indult, amikor a közösségi oldalon megláttam, hogy egy 83 éves „fiatalember” készül a 70 éve elmaradt bár micvójára az óbudai zsinagógában. Éppen 13 éves volt 1944-ben, amikor őt és családját elvitték az auschwitz-birkenauai tá-

borba, és sok év vágyakozás után most határozta el, itt az ideje ezt bepótolnia. Azonnal éreztem, hogy a történetből filmet kell készítenünk, és nagyon örülök, hogy minden akadály ellenére megcsináltuk.

– **Hogyan sikerült felvenni vele a kapcsolatot?**

– Megkerestem a közösség rabbiját, Köves Slomót. Kiderült, hogy akkor kezdett tanulni *Arányi Györggyel* (Gyuri bácsival), és az elején tartottak a felkészülésnek.

NÉVJEGY

OLÁH KATALIN

- SZÜLETETT: 1966
- FOGLALKOZÁSA: rendező-producer-anyuka
- CSALÁD: házas, 2 leány- és egy fiúgyermek édesanyja

– Mit szólt az ötlethez Arányi úr és a rabbi?

– Gyuri bácsi régóta egyedül él, egy olyan öregúr, aki bármelyikünk szomszédságában élhetne, csak annyira keveset tudunk akár a velünk egy lépcsőházban lakó emberekről, hogy nem is gondolunk arra, kit mi foglalkoztat, kinek miben tudnánk segíteni. Gyuri bácsi szatyrában egyik alkalommal az imakönyv van és a tálisz, máskor pedig egy paradszom a piacról. Sikert meggyőz-

BÁR MICVÓ

„A tizenhárom éves fiú neve bár micvá, „a parancsolat fia”. Ez azt jelenti, hogy a zsidó törvény szerint nem kiskorú többé, hanem felnőtt. Teljességgel köteles az előírásokat és parancsolatokat betartani, s cserébe megkapja a vallás biztosította kiváltságokat és jogokat. Szokás a zsidó fiúk számára emlékeztetést tenni ezt a napot azzal, hogy nyilvánosan teljesíthet egy olyan micvát, mely mostanáig nem terjedt ki rá. Ez többnyire úgy történik, hogy a Tórához szólítják, ahol a megfelelő áldások elmondása után felolvass egy szakaszt.” (Zsidónak lenni 18. fejezet)

nünk, hogy fontos dolog az ő útját, életét megmutatnunk másoknak is, hiszen különleges a története, miközben nagyon is hétköznapi.

Slomó személyében pedig egy nyitott és segítőkész rabbival talál-

koztunk. Meglepően jól fogadta, amikor megosztottuk vele az – akkor még elég halovány – elképzeléseinket a filmről. Bizalmat szavazott nekünk, ami elengedhetetlen volt a több mint két évig tartó közös munkához.

– Hogy került a filmbe Köves Salom?

– Az egyik alkalommal, amikor Gyuri bácsit elkísértük a Tóra-tanulásra, megláttunk egy 13 éves forma fiúcskát a zsinagógában és megismerkedtünk vele. Kiderült, hogy ő Köves rabbi fia, és éppen most készül a bár micvájára. Így kézenfekvő volt a párhuzam a két hasonló, de mégis nagyon különböző történet között.

– Miben hasonlít és miben különbözik a két bár micvó „fiú” felkészülése?

– Míg Gyuri bácsi vallásos élete megszakadt a deportálással, Salom-

ke a mindennapjait vallásos környezetben, egy rabbi gyermekeként éli. Míg neki természetes a tfilinrakás, a tálisz használata, a Tóra olvasása, addig Gyuri bácsinak mindez valami távoli emlék csupán. A kamasz fiú nemcsak a vallási eszközök használatában segít, hanem abban is, hogy visszataláljon hitéhez.

– Azt már tudjuk, hogy mit tanított a kisfiú Gyuri bácsinak, de milyen tapasztalatokkal gyarapodott Salomke?

– A gyermeki kíváncsiság csodákra képes. Ez a kisfiú megnyitotta az idős úr emlékekkel teli, sok éven át elhallgatott dobozát. Képletesen és igazából is. Az előkerült fényképek, az őszinte érdeklődéssel feltett kérdések igazi kitarulkozást eredményeztek, ami az idős ember számára nem volt könnyű. Hogy Gyuri bácsi miről mesélt Salomkénak, az kiderül a filmből.

– Hogyan valósult meg a forgatás a zsinagógában?

– Már említettem, hogy milyen nyitott és befogadó közösséggel találkoztunk, amelynek tagjai őszintén örültek annak, hogy egy ilyen különleges esemény részesei lehetnek. Természetesen voltak olyan részek, amikor nem lehettem jelen a zsinagógai rend szigorú szabályai miatt, de ilyenkor rendezőtársam, aki a film operatőre is volt egyben (Csukás Sándor – a szerk.) megoldotta a helyzetet. Fontos volt bemutatnunk, hogy mi is az a bár micvó, hiszen, ami a közösség tagjainak egy

megszokott rítus, evidens történetekkel, az esetleg nézőink számára újdonság lesz.

– Kitől kaptak még segítséget a megvalósításhoz?

– A pályázatok nagyon sokat segítettek. Az NMHH-tól (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság – a szerk.) kaptunk finanszírozási lehetőséget és a filmben közreműködők hozzáállása is a lehető legpozitívabb volt. Férjemmel, Csukás Sándorral készítjük közösen a filmjeinket, hasonló a világlátásunk és ez jelentősen megkönnyíti a munkánkat.

– Mikor fejeződnek be ennek a filmnek az utómunkái?

– Hanuka környékére tervezzük a díszbemutatót. 2018 áprilisában a Holokauszt emléknapján lesz a tévépremier, és ezt követően szeretnénk országsszerte vetítéseket szervezni, mert fontosnak tartjuk, hogy sokakhoz eljusson a film. Szeretnénk, ha mindenki, aki látja, befogadná és elfelejtené legalább erre a 74 percre az előítéleteit. Jó lenne minél több nemzetközi fesztiválra is eljutni a filmmel.

– A Beágyazott emlékeinkkel is hasonló a helyzet?

– Ez egy teljesen más jellegű film, bár a zsidósághoz való kapcsolódás miatt hasonló. A Duna tévéen már látható volt, és volt pár olyan vetítésünk, ahol utána beszélgethettünk a nézőkkel. Novem-

BEÁGYAZOTT EMLÉKEINK

„Ahogy végre elkezdünk beszélgetni, lassan felfeslik a múlt. Soha el nem mondtott, ki nem beszélt családi titkok tudói leszünk, ahogyan egyre mélyebbre ássuk magunkat családjunk beágyazott emlékei után. ... levéltárakban, könyvtárakban kutatunk tovább és történészeket kérünk meg, hogy segítsenek nekünk megérteni a múltat. Ha már belekezdünk az emlékezésbe, akkor már szeretnénk mindent megtudni. Kíváncsiak vagyunk, milyen nehézségekkel kellett szembenézni.... Érdekes találkozások keresztezik utunkat, rájövünk, hogy minden ház és minden család hasonló titkokat rejt magában.”

Oláh Katalin

berben a Verzió Nemzetközi Emberei Jogi Dokumentumfilm Fesztivál keretén belül, remélem, újra lehetőségünk lesz találkozni a közönséggel. Nagyon fontosnak tartom ezeket a vetítéseket, mert ilyenkor szembesülök azzal, milyen érzelmeket, gondolatokat tudok elindítani a nézőkben filmjeimmel, és ezeket a tapasztalatokat beépíthetem a következő alkotásba.

– Ennek a filmnek az alapötlete hogy merült fel?

– Ez is a véletlen műve. Olvastam egy cikket az Indexen, ami a csilagos házakról szólt. Egyszer csak szembe találok édesanyámmal a cikkben, aki arról mesélt, miként éltek ott néhány hónapig, amikor négyéves kislány volt.

– Addig nem volt erről szó a családban?

– De igen, hallottunk tőle ezt-azt a háború időszakáról. Sokan ebből a korosztályból ezekben a témákban eléggé bezárkóznak. Nem akarják terhelni a családjukat ezekkel a tör-

ténetekkel, és meg is próbálják elfelejteni. Szerencsére anyukámat nem volt nehéz rávenni a filmezésre, és mivel nagyon jó mesélő, mint filmkészítőnek, igen könnyű dolgom volt vele. Viszont fontosnak tartottuk, hogy ne csak a mi családjunk történetét meséljük el, hanem arra hívjuk fel a figyelmet, hogy szinte minden családban vannak titkok és el nem mesélt történetek. A legnagyobb élmény számomra az volt, amikor régi barátok, távoli ismerősök kerestek meg és számoltak be arról, hogy miután megnézték a filmet, leültették a nagypapát és a nagymamát mesélni. És ennél többet nem is kívánhat egy dokumentumfilmes!

– Mi az üzenete az ön számára ennek a két filmnek?

– Szeretném, ha mindenki szembesülne az elhallgatással, az előítéletek leküzdésének fontosságával, a generációk közti kommunikáció jelentőségével. A sztereotípiák lebontása fontos célunk nemcsak ezzel a két filmmel, hanem gyakorlatilag az összes munkánkkal.

KÓSER LIBA TEREMT ÚJ MUNKAHELYEKET

Egy csongrádi kisközségben, a Duna–Tisza közí homokhátság délkeleti csücskében egy éve még szokatlan látványnak számítottak a pajeszos-kalapos ortodox zsidó férfiak. Ma már kevésbé, hiszen Csengelén működik Európa egyik legnagyobb kóser libavágóhídja, amelyet az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) nyitott meg három hónappal ezelőtt az askenázi izraeli főrabbi részvételével. *ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA*

MIÉRT PONT CSENGELE?

Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija korábban úgy nyilatkozott, hogy már öt éve felmerült a vágóhíd ötlete, mely fontos állomás lehetne azon az úton, hogy az egyház függetlenedhessen az állami forrásoktól. A tervek szerint ugyanis a csengelei vágóhíd az egész világra szállítja majd a szigorú kóserügyi szabályoknak megfelelően feldolgozott hízott libát. A feldolgozás során a liba mája, melle, combja, sőt a tolla is értékesíthető.

Az ötlet idén nyáron vált valósággá, amikor a Quality Poultry Kft. megnyitotta az üzemet Csengelén. A vállalkozás valóban piacvezető szerepet tölthet majd be a világon, hiszen a kóservágást sok országban tiltják, állatvédelmi okokra hivatkozva. (Pedig az állatvédők véleménye sem egységes ebben az ügyben: a nem kóser, de uniós szabvány szerinti kábításos módszer sem kíméli minden esetben az állatot. A kóservágáskor ugyan nem kábítanak, hiszen ez fontos kóserügyi kritérium, de a penge, amivel a végzetes vágást ejti a sakter, annyira éles, és a mozdulat annyira gyors, hogy az állat nem érez fájdalmat.)

Csengelén – a helyiek kiejtésében Csöngölén – a lapos tájból csak néhány homokbucka emelkedik ki. A homoksívány mezőgazdasági területté alakítása már a XIX. század elején megkezdődött, ami lehetővé tette, hogy a község leküzdje a rossz adottságokat, és mára a gyümölcs, zöldség és ipari növények termesztésének egyik központja legyen a térségben. Nem kell hozzá

nagy fantázia, hogy elképzeljük azt az elképesztő mennyiségű munkát, amely a homokos talajt termővé fordította és fordítja: erre a szorgalomra és munkabíráásra a csengeleiek nagyon büszkék.

Az EMIH azonban nem a homokon megtermő növények miatt választotta ezt a kétezer lelkes kis helységet, hanem azért, mert Csongrádban és Bács-Kiskunban komoly hagyománya van a viziszárnyas tartásnak: az itt élők jól ismerik a szürke lúd és mulard kacsatenyésztésének csínját-bínját. Ebben a régióban nem ismeretlen a lúdnevelő és lúdtömő tudomány sem, számos vállalkozás élt a viziszárnyasok feldolgozásából korábban is. Ez a két tevékenység külön mesterség. Miután a lúd kikel a tojásból, a 8-10 dekás madarat 5-5,5 kilóssá kell nevelgetni. Ezek az állatok az úgynevezett „sovány libák”. Őket veszik át a tömők, akik 14-16 nap alatt felhizlalják kukoricával a ludat 7-8 kilósra. A tömőidőszak után lesz a lúd vágásérett. (A tömés ma már nem az állatkínzás kategóriájába tartozó gépesített módon zajlik, mint egykor, hanem sokkal kíméletesebb módszerekkel történik.)

KÓSER VÁGÁS: GYORS ÉS KÍMÉLETES

Ekkor kerül az üzembe az állat, ekkor történik a rituális vágás, amit a sakter villámgyorsan végez el egy rendkívül éles pengével – mondja *Földi Zoltán*, üzemvezető, és erről magunk is meggyőződhattünk. Baromfiüzemet és állatleöltést még soha nem látott városi vendégként leginkább a vágás látványától tartottunk, de minden

annyira gyorsan és precízen történik, hogy a madaraknak felocsúdni sincs idejük.

A rituális vágás helyszínén a vágópontot fűrészporról hintettek fel: erre folyik az állat vére, nem egy rozsdamentes acéllapra, mint más hagyományos üzemekben. Ez az ősohöz való kapcsolódást és a természetet szimbolizálja: amit az ember elvesz a természettől, az a természetre hulljon vissza.

A rituális vágást követően a száraz kopasztás a másik alapeleme az állat kóser feldolgozásának. – Hagyományosan forró vízzel kopasztanak, a hőtől a tokok kiengednek, és a tollak meglazulnak, ezután szokta a parasztasszony lehúzni a tollakat. A kóser üzemben nem érintkezik a madár teste forró vízzel, ugyanis a forró vízbe merítés főzésnek számítani, a kóser előírás szerint viszont főzni csak a hús kivézetése (sózás, *reiningolás*) után lehet. Ha ugyanis „vérben főzzük meg” az állatot, akkor a vér már nem távozik később a húsból, a vér fogyasztása viszont tilos. Ezért használunk ebben az üzemben száraz technológiát. Aki ezt a műveletet végzi, annak nagyon kell értenie a szakmájához: egy köszörűgéphez hasonlatos géppel kell letollazni a madarat, úgy, hogy ne sérüljön az állat bőre.

Amikor valaki egy meleg, csendes irodában a számítógépe felett azon nyűgösködik, hogy mennyire nehéz a munkája, akkor érdemes azokra az emberekre gondolnia, akik szárazkopasztást végeznek, ami nagyon kemény fizikai munka: napi nyolc órát kell állni egy olyan gép mellett, ami szinte visít. A 120 decibellel zakatoló gépek mellett csak védőfelszereléssel lehet dolgozni, de a fizikai törvényszerűségek miatt a zaj akkor is érezhető a testünkben, ha nem halljuk. A munkások – a vágásszámtól függően – naponta ezer-kétezer darab hét-nyolc kilós állatot kopasztanak meg. – A szárazkopasztás kóserüzemspecifikus. Ehhez nagyon kell érteni – összegzi *Földi Zoltán*.

Ezt követően kerül a madár az előzsigerelő részlegbe. Az izraeli főrabbinátus által kiküldött felügyelő rabbik segítségével megállapítják, hogy milyen a madár nyelőcsővének állapota. A kóserügyi ellenőr, a mesgiách levegővel fújja fel a madár különböző belső részeit és nyelőcsővét, innen látszik, hogy van-e sérülés rajta vagy nincs. Ha sérült, akkor a piros színnel ellátott „nem kóser” feliratú, ha sérülésmentes, akkor a kék színű, „kóser” egységbe kerül az állat.

A kóserügyi szabályok ellenőrzése mellett a szigorú állategészségügyi kontroll is végigkíséri a vágási folyamatot, ezért a nem kóser madarakat is feldolgozhatók, értékesíthetők. – Akik nem vallásosak, azoknak is extra minőséget jelenthet egy kóserüzemből érkező termék, hiszen a vágási-feldolgozási folyamatban több az ellenőrzés, mint egy hagyományos üzemben – teszi hozzá *Földi Zoltán*. Az elmúlt hónapok tapasztalatait levonva az látszik, hogy bár 100 százalékos lenne az ideális, de egyelőre a levágott libák nagyságrendileg 80 százaléka kapja meg a szigorú szabályokon átesve a kóser minősítést.

Ha az állat nem a kék egységbe kerül, akkor kimarad a kóser üzemek egyik különleges eljárásából, a test kiszűrésének fázisából. Ezen a folyamaton állategészségügyi okokból nem kell átesnie az állatnak, ezt kizárólag a vallási szabályok írják elő. Sózó részleg csak kóser üzemekben van: a sós vízben áztatás a lehető legprecízebben vonja ki az állat testéből a vért. Ezt a munkafolyamatot egy speciális gépsor végzi: egy szalagon beérkeznek a madarak, beleesnek a hideg vízbe, melyben a húst az előírások szerint előáztatni kell. Majd nagy forgó csigákon áthaladva a sózó asztalig haladnak, itt a kóserügyi felügyelők besózzák a húst, ami az utóöblítés előtt még egy fél órát egy futószalagszerű rácson halad: ezalatt vérzik ki a hús.

MUNKAHELYTEREMTÉS A MÉLYSZEGÉNYSÉGBEN

Jelenleg százan dolgoznak az üzemben, és nagyságrendileg ezer-ezerötszáz libát vágnak naponta. A mennyiség egyelőre elmarad a tervektől, az egész Európát sújtó madárinfluenza miatt csökkenteni kellett a termelést. Néhány hónap múlva várhatóan helyreáll a törzsszállomány és akkor magasabb fordulatszámra kapcsolhat a teljes üzem: kétszázhatvan munkavállalóval és napi háromezer körüli vágással. Ez hatalmas számnak tűnhet, amiből jól látszik, mennyire járatlanok vagyunk ezen a területen, a háromezer körüli vágásszám ugyanis nem számít nagyoknak a napi tízezer vágást bonyolító átlagos nagyüzemi baromfifeldolgozókhöz képest.

Az üzem kóseriségét felügyelő, Izraelből érkezett sakterek Csengele mellől, Kiskunmajsárról járnak be dolgozni. A munkavállalók többsége viszont csengelei vagy a Csengele-környéki falvakból érkezik. Különlegessége az üzemnek, hogy a zsidó vallás szerint követik az ünnepek és a hétköznapiak egymást. A munkakezdés és a műszak végének időpontja egy átlagos magyarországi munkahelytől eltérően folyamatosan változik, az imarendhez alkalmazkodik, amely a napfelkelte és a napnyugta ritmusát követi.

Az egész országra jellemző munkaerőhiány itt nem érezteti hatását. Az emberek – köztük nagyon sok roma – alig várták, hogy végre stabil munkahelyük legyen. Örömmel mennek dolgozni. – 2006-ban zárt be Csengelén a konzervgyár, ami az orosz piacok összeomlását már nem bírta ki. Azóta sokan csak napszámban tudtak dolgozni. Az üzem megnyitása előtti falugyűlésen sokan jöttek oda hozzám, és mondták, mennyire örülnek, hogy itt vagyunk – meséli *Földi Zoltán*.

Csengele befogadó közösség. A polgármester minden lehetséges fórumon elmondja, hogy mennyire örülnek a vágóhíd felépítésének, ami óriási fejlődési lehetőség a falu életében.

Köves Slomó a megnyitó ünnepségen arról is beszélt, hogy az üzem nemcsak üzleti vállalkozás, hanem része annak a küldetésnek, hogy a vidéki Magyarországra is visszatérjen a zsidó élet. Ki gondolta volna néhány évtizede, hogy egy kis Duna-Tisza közti faluban újra megszokottak számíthat a pajeszos-kalapos ortodox zsidó férfiak látványa?

EGY RENDHAGYÓ FORRADALMÁR

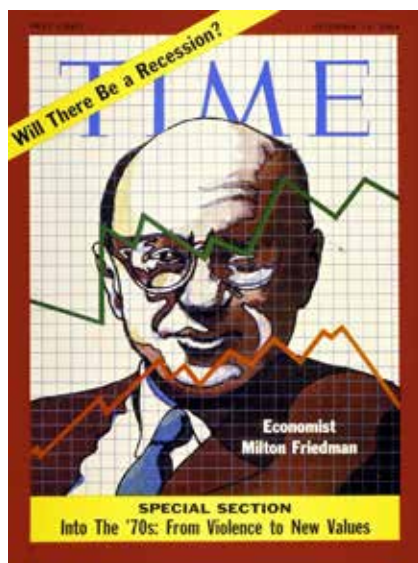
MILTON FRIEDMAN, A SZABADSÁG PRÓFÉTÁJA

A történelmi tapasztalatok alapján egyáltalán nem túlzás azt állítani, hogy a forradalmi mozgalmak élére a legtöbbször homályos célok alapján a világot felforgatni kész, hataloméhes fantaszták állnak. Ezek után nem meglepő, hogy a világ rendjének bármily jószándékú „újratervezése” csaknem mindig temérdek szenvedést, szellemi és gyakran fizikai rabságot, ekként a korábbinál jóval kevésbé élhető körülményeket eredményez a többség számára. Ezzel együtt időről időre előfordul, hogy néhányan fittyet hánynak a korszellemre, és a józan ész szavára hallgatva megpróbálják visszavezetni embertársaikat a szabadság rég nem járt ösvényeire. Milton Friedman egyike volt az egyéni szabadság rendíthetetlen és kevés számú forradalmárainak. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

TERVEZÉS HELYETT TÖBB SZABADSÁGOT!

A két egymást követő világégés elmúltával magától értetődő adottsággá vált valamennyi kormányzat számára, hogy a gazdaság csaknem teljes pusztulását egyedül erőteljes állami beavatkozás révén lehet ismét anyagi gyarapodássá változtatni. Ám a – gyakran csupán látszólagos – kompetencia érzete túlságosan csábító ahhoz, hogy a hatalmon levő politikusok ne tanulnák meg egészen rövid idő alatt, és az indokoltnál jóval több területre, illetve nagyobb mértékben kiterjeszteni fennhatóságukat. Ennek megfelelően a II. világháború lezárását követő évtizedek még a világ nyugati felén is fokozódó állami szerepvállalással, a köz- és a magánszféra egészségtelen egybeolvadásával és a gazdaság politikai tervezésének erősödésével jártak. Ezek után nem meglepő, hogy a fősodorbeli közgazdaságtan képviselői – a nemzetek gazdaságait velük közösen alakító politikusokkal összhangban – a kiterjedt állami beavatkozást (természetesen a „társadalmi igazságosság” nevében) propagáló John Maynard Keynes tanításait követték. Egy magyar zsidó származású, ám már New Yorkban született közgazdász azonban szembeszállt az uralkodó felfogással, és már a 30-as évektől kezdve a világ korábban ismeretlen prosperitását megteremtő szabadpiaci kapitalizmushoz való visszatérést hirdette.

A tanulmányait a New Jersey államban található Rutgers Egyetemen befejező, majd a New York-i Columbián doktoráló Friedman nem hitt Keynes uralkodó nézetében, mely

szerint az áremelkedések oka az áruk kínálata és kereslete közötti egyensúlytalanság. Ehelyett Friedman a pénzmennyiség változásait és azok okait vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy szinte valamennyi recesszió előtt pénzsűke a jellemző, és a gazdasági válságokat minden esetben a pénzmennyiség komoly mértékű és tartós csökkenése előzi meg. Emiatt Friedman következetesen amellett érvelt, hogy az államnak egyedül a pénz mennyiségének a szabályozásával szabad beavatkoz-

nia a gazdaság működésébe. A monetarizmusnak elnevezett iskolája ezért a pénzmennyiség mérsékelte, de folyamatos növelését irányozta elő, ugyanis véleménye szerint csak ez biztosíthatja a fenntartható, csekély inflációval kísért gazdasági növekedést.

SZABAD PIAC NÉLKÜL NINCS POLITIKAI SZABADSÁG

Ezzel azonban véget is ér az állam mozgásterülete! – intett népszerű könyveiben és gyakori tévészeraplései során Friedman. A gazdaság gyarapodása ugyanis elsősorban a szabad piaci szereplők egyéni kockázatt vállalásán és a körülményeken múlik, amelyeket lehetetlen teljes mértékben megváltoztatni, legfeljebb alakítani lehet rajtuk, és sokkal inkább igazodni hozzájuk. Bár a nézeteinek első, nagyobb olvasóközönséget elérő kifejtése idején, a 60-as években, a nyugati világ gazdaságai szárnyaltak: alig egy évtizedet kellett csupán várni arra, hogy az 1974-es OPEC olajembargó, illetve az 1979 tavaszán kitört iráni forradalmat kísérő kettős olajválság, valamint az aranystandard megszűnése és a kibontakozó technológiai forradalom nyomán megroggyanó gazdasági helyzet Friedman nézeteit igazolja.

A közgazdász gondolatai szellemi fellelgyarából, a számára 1946-tól harminc éven keresztül tanári állást biztosító Chicagói Egyetemről vala-

mennyi meghatározó szellemi műhelybe, sőt a PBS-en futó tévésorozata és népszerű, a laikus olvasóhoz (is) szóló könyvei nyomán az amerikai családok jó részéhez és számos meghatározó politikus környezetébe is eljutottak. Az 1976-ban Nobel-díjat kapott Friedman a klasszikus liberalizmus 18. századi óriásához, Adam Smith-hez visszatérve amellet érvelt, hogy a gazdaság csak akkor lehet hosszú távon is működőképes, mi több, a töretlen gyarapodás záloga, ha a szereplői külső kényszer nélkül, a saját belátásaik alapján működnek együtt egymással. Az adás-vétel önkéntes szerződéseken alapuló végtelen láncolatában az összes fél a saját önértékét követve vesz részt és ezáltal hasznot is húz a széles körű kooperációból. A szabadkereskedelemben és az azzal együtt járó szabad versenyben a fogyasztók a lehető legolcsóbb áron juthatnak hozzá a legjobb minőségű szolgáltatásokhoz. Ezzel szemben a – legtöbb esetben nem is olyan gondos – szülő szerepéhez csökönyszeren ragaszkodó állam a meggondolatlan és a vele szövetséges rétegek kegyeit kereső lépéseivel törvényszerűen, és ami ennél is rosszabb, folyamatosan ront a helyzeten.

A SZOCIALIZMUS KÍSÉRTETE

Ennek ellenére a szocializmus, az állami beavatkozás ígérete – ismerte fel Friedman – rendre komoly vonzerőt gyakorol a fiatal értelmiségiekre. Az ok nyilvánvaló: az államelvű, aktivista szemléletű politikai programok egyenlőséget ígérnek és a legelesettebbek felemelését. Csak hogy az eredmény minden esetben ennek az ellenkezője lesz. Az állam az önkéntes együttműködés elvének elhagyásával a munkájukat eredményesen végzőket a tevékenységük gyümölcsének átadására kényszeríti, míg a társadalommérnöki lendület kedvezményezettjei épp azok lesznek, akik tehetség, kitartás, szerencse vagy szándék hiányában nem voltak képesek hasonló teljesítményre. Ezzel egyszerre sikerül a vállalkozókedvűek kezdeményezőképességét letörni és a kevésbé aktívakat az állam érdekmentesnek nehezen mond-

ható „gondoskodásához” szoktatni. A politikusok ráadásul idővel nem elégszenek meg a produktívak anyagi erőforrásainak erőszakos eltulajdonításával, aminek segítségével aztán másokkal tudnak „jót tenni”, hanem egyre korruptabbá válva a piacokat és az erőforrások elosztását is a kedvezményezetteiknek megfelelően kezdik alakítani.

Friedman ezért az állam fokozatos leépítését, privatizációt, a szabad vállalkozást gúzsba kötő bürokratikus szabályozás egyszerűsítését vagy megszüntetését, illetve a piacok liberalizálását ajánlotta. Úgy tartotta, hogy az államnak egyedül a polgárok biztonságának garantálásában és az emberek közötti vitás ügyletek rendezésében, azaz a bíróságok működtetésében lehet szerepe. Elveiből következik, hogy a szabad versenynek a szociális juttatásokban is teret kell nyernie, hiszen ez a garanciája a jobb minőségű, testreszabott szolgáltatásokhoz való hozzáférésnek. A nem hatékony állami szegénységpolitika helyett célzott, a tényleges rászorultságon alapuló készpénzes támogatást javasolt, amit a szegénységi küszöb alá eső családok adófizetéstől való mentessége egészítené ki. Hitt abban is, hogy a versengő biztosító-társaságok jobb nyugdíj- és egészségügyi ellátást eredményeznek az állami monopóliumoknál. Hiszen, ahogy Friedman egyik nagy tisztelője, Ronald Reagan fogalmazott: „Az állam nem oldja meg a problémákat, a probléma maga az állam.”

„A KORMÁNYOK AZ ESZMÉIMRE ESKÜSZNEK UGYAN, DE NINCS ELÉG BÁTORSÁGUK”

Az általában meggyőződéses baloldali kritikusai persze sosem mulasztják el megjegyezni, hogy a Nobel-díjas közgazdász a túlterjeszkedő és elkényelmesedett jóléti államokat le(jjebb) építő Reagan és a szintén elkötelezett Friedman-hívó Margaret Thatcher mellett a Chilében véres diktatúrát kiépítő Augusto Pinochet tábornoknak is gyakorlati segítséget nyújtott. Csakhogy az igazság az, hogy a magántulajdon szentségét semmibe vevő szélsőbaloldali

Allende „népbarát” intézkedései következtében a szakadék szélére került chilei gazdaságot több lépésben, a korrupt diktatúra nehezen múlt államfétise és haveri kapitalizmusa ellenére is talpra állító „chicagói iskola” egy pillanatig sem támogatta a jobboldali rezsimet. Igaz, Friedman valóban adós maradt Pinochet hangos kritikájával. Ugyanígy számos szakíró szerint a mikro- és makrogazdaságot élesen különválasztó, tehát az állami beavatkozást a piaci szereplők szabad interakcióival szemben védelmező, ám a gazdaság szabályozását a jegybankok irányított pénzteremtésének kívánalmával támogató Friedman – és nyomában az általa fémjelzett monetarista iskola – maga is hozzájárult a világgazdasági válság 2008-as kitöréséhez.

A ZSIDÓSÁG GAZDASÁGTANA?

Akár igaz a kritika, akár túlzó, a két Beregszászon született, Brooklynba emigrált ortodox magyar zsidó szülő, Friedman Jenő és Landau Etelka negyedik gyermeke, a magyarul kevésbé, jiddisül jobban értő Milton Friedman hozzájárulása felbecsülhetetlen a gazdaságról alkotott elképzeléseink háború utáni alakulásához. Friedman amerikai hazafiként és öntudatos zsidóként egyébként következetesen kiállt Izrael mellett. Tanácsaival segítette a Begin-kormányt és rokon-szenvezett a Likud párt alapításával, amely 1973-ban elsőként állította politikai cselekvése középpontjába a piac szabadságának támogatását az erősen balra tolódott zsidó államban. A zsidóságot jól ismerő Friedman írásaiban újra és újra hangsúlyozta, hogy a közhiedelemmel ellentétben a zsidó hagyományok alapvetéseitől idegen a szocializmus. Ezzel szemben a kapitalizmus, a kreativitás kibontakoztatásának lehetősége, az egyéni felelősségvállalás és az önkéntes szolidaritás nem csupán a történelem során támogatták mindig a zsidóság gyarapodását minden diszkriminatív kormányzati intézkedés ellenére, hanem a zsidóság alapértékeire is figyelmeztetnek az állami gondoskodás felsőbbrendűségét hangsúlyozó világban.

EGY ELVIRÁGZOTT ZSIDÓ KÖZÖSSÉG PEST HATÁRÁN

DUSCHINSZKY RABBIK A RÁKOSPALOTAI HITKÖZSÉG ÉLETÉBEN

A fél évszázada még önálló Rákospalota egykor aktív zsidó életnek adott otthont. Zsidó intézményrendszer óvodától az aggok házáig. A helyi közösség élete összefonódott a Duschinszky rabbikéval, akiknek iránymutatása a zsinagóga épületére is hatással volt. Az épületek még állnak, de közösség már nincs – az ő történetük következik. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

RÁKOSPALOTA ELSŐ ZSIDÓI

Rákospalota ma a főváros XV. kerületének része, azonban 1950-ig önálló városi státusszal rendelkezett és egyébként a pestiek kedvelt nyaralóhelye volt. Külön városként az ott élő zsidóknak is megvan a saját története, mely relatíve későn kezdődött, ugyanis egészen a 19. század első feléig nem éltek ott zsidók.

Tudomásunk van arról, hogy 1836-ban a Kráncz fivérek posztógyárat alapítottak, ám arról nincs információ, hogy ők itt is éltek volna. Népszámlálási adatok szerint 1857-ben 38, 1869-ben 82, 1880-ban pedig 123 fő volt a helyi zsidó lakosok száma, az 1930-as évek elején viszont már meghaladta a 2600 főt, egyes források szerint pedig a 3000 főt is.

Az első zsidó családok – a város régebbi lakóihoz hasonlóan – az Ófaluban telepedtek le a Szilas-patak mellett. Ezen a környéken volt az első imaház (Kossuth utca) is, és kezdetben a rabbinak is itt béreltek házat (Kertköz utca). Később a rabbi és családja átköltözött az Újfaluba, lakásukon alakítva ki a rabbihivatalt (Magyar utca 14.) is, így pár évtized múltán a többi zsidó intézmény is arrafelé rakta át székhelyét.

ÖNÁLLÓSULÁS ÉS RABBIVÁLASZTÁS

A gyarapodó közösség eleinte az újpesti anyahitközség „fiókjaként” működött, de az ottani, egyre erősödő neológ szemléletmód visszataszítást keltett a palotai hívekben, ezért Schwartz Jakab (?-1930) elnök az önállósulás mellett döntött egy 1898. február 27-én megtartott közgyűlésen. Megalakult a Rákospalotai Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség. Ugyanekkor elhatározták azt is, hogy saját rabbit választanak, próbaszónoklatra pedig nem a pesti Rabbiszemináriumból, hanem a pozsonyi jesivából hívnak jelölteket.

Hivatalosan március 16-án hirdettek pályázatot, melyben 1000 korona évi fizetést és lakást kínáltak a rabbijelölteknek. Április 17-én az elnök a három jelölt próbaszónoklata után indítványozta, hogy Katz nyitrai és Meisner budapesti jelölteket ejtsék és – az ekkori Hőgyészen élő – Duschinszkyt támogassák. A döntés ellenére április 24-én rendkívüli közgyűlést kellett tartani, mert az alapszabály értelmében két jelölt közül kellett választani: ekkor a hitközség nevében az 54 megjelent választó egyhangúlag Duschinszky

mellett tette le voksát, aki később délután külön villamoskocsin érkezett Pestről, és fél négykor már meg is tartotta székfoglaló beszédét.

SZÉKFOGLALÓTÓL A JUBILEUMIG

„Hevesebben dobog a szívem ama gondolattól, hogy én, ki alig léptem a férfikorba, mint Izrael egy óra, a vallás szent szövetségét, a tudomány világító fáklyáját fennem lobogtassam, lelkesítő szózáttal hirdetve: Jakob háza, jertek, haladjunk az isteni világosság dicső útján. Félve félek a tudattól, hogy én legyek az, ki mint a hitközség vezetője, ama szent célokat képviseljem, melyek előbbre viszik a hitközség jólétét, és közelebb juttatják boldogságának révpartjaihoz.” – A hitközség hajóját Duschinszky rabbi az ezt követő 41 évben dicső módon kormányozta keresztül a történelem viharos éveiben is.

Rabbiságának 40. jubileumakor, a korszak nehézségei miatt nem akart külön ünnepséget. Végül mégiscsak tartottak egy összejövetelt, melybe a rabbi csak úgy egyezett bele, hogy iktatásának évfordulója „a hitben való tömörülésnek szentelt nap” lesz. Beszédét a fokozódó antiszemitizmus okozta aggodalom szomorúsága

FORRÁS: FORTEPAN, 1943

szótte át, mondandója emellett lelkesítő volt, a közösség és a micvák erejére hívta fel a figyelmet: „Mert a jámbor, hithű zsidó életmódot csak az összetartás teszi lehetővé. Az egyes ember – bármennyire lelkiismeretes is – csak testvéreivel együtt gyakorolhatja a Tóra parancsolatait.”

RABBICSA LÁD SZÉLES SPEKTRUMON

Duschinszky Mihály (Michael Jichak, 1871-1939 / 5699. támu 22.) Námesztón (Námestovo, Szlovákia) született pedigres családban. Apja Duschinszky Bernát (Dov Beer, 1838-1922) az ottani, illetve környező falvak rabbija volt, anyja a budapesti orthodox főrabbi, Reich Jáákov Koppel (1838-1929) húga, Reich Katalin (Rivka Hajele, 1850-1919).

Másodunokaöccse volt Jozsef Cvi Dushinsky (1867-1948) huszti, később jeruzsálemi főrabbinak. Dédapjuk Michael Squarenina Nadas (1774-1870) héber betűszedő, Pozsonynádas (Trstín, Szlovákia) első rabbijának a fia volt.

A híres Dushinsky rabbi köré jeruzsálemi évei alatt kezdett el szerveződni népesebb tömeg, míg végül egy külön haszid csoporttá nem alakultak. Eltérően más haszid csoportoktól a rebbe itt nem haszid háttérből érkezett, hanem *Sévet Szofer* (Scheiber Szimcha Bunim, 1842-1906) közvetlen köréből – többek között ezért is keverednek a csoporton belül az askenáz és szefárd szokások a mai napig.

Az első Dushinsky rebbe halálát követően a jeruzsálemi önkormányzat megtisztelésekppen egy utcát akart elnevezni róla, ám a rabbi fia, egyben a második rebbe, Jisroel Mose Dushinsky (1921-2003) megtiltotta ezt a fajta tisztelgést arra hivatkozva, hogy ha esetleg sábeszkor végighajtana egy autó azon az utcán, akkor apja lelkének az iszonyú fájdalmat okozna. A hivatal ezt tudomásul vette, de nem tárgyalt a tisztelgés mellől, és végül arra a konszenzusra jutottak, hogy egy lépcsősor neveznek el a város rabbijáról. A lépcsősor (Ma'alot Dushinsky) Jeruzsálem orthodox negyedében, a Szanhedriában található.

Ma a nagypapjával azonos nevű egyik unoka – mint a harmadik Dushinsky rebbe – vezeti a közösséget. Jeruzsálem mellett nagyobb számú követő él még Bét Semesben, ahová a jelenlegi rebbe egyik öccsét, Mordechaj Jehuda Dushinskyt nevezte ki. A közösségnek élnek még jelentősebb számú haszidjai Londonban és New Yorkban is, akik saját zsinagógákban imádkoznak.

A rákospalotai Tiferesz Bachurim tagjai 1931-ben

Duschinszky Mihály unokabátyájához hasonlóan szintén a pozsonyi jesivában tanult, és Sevet Szofer egyik kedvenc tanítványa volt. A szigorú vallási tanulmányok mellett ő az európai kulturális értékeket is magába szívta, a német nyelv mellett megtanult angolul és franciául is. Házasságot Goitein Leával (1876-1966) kötött, ki a neves hógyszí rabbi családból származott; frigyükből hat gyermek született.

Duschinszky fiatal korában, mindössze 27 évesen került a Rákospalotai Hitközség élére. A megyében egyedüli rabbiként sikerült elérnie, hogy egész Pest környékén a palotai maradt az egyetlen olyan hitközség, mely nem szakadt szét, sőt, hogy az intézmények orthodox szellemben működtek. Sikeréhez nagyban hozzájárult személyének varázsa és nyitottsága a világra, hogy mindenkinek volt mondaivalója, ami egy heterogén közösségben fontos erény. Legkisebb leánya, Ráchel (férjzett nevén Áhároni, 1911-2002) például földrajzot tanult a pesti egyetemen. – Egy orthodox rabbi lánya az egyetemen (!), kirívó eset volt ez még a korabeli nyugati vallásos világban is, pláne Magyarországon. Életmódjával a modern orthodox irányzat előfutára lett Magyarországon.

DUSCHINSZKY-FÉLE ZSINAGÓGAÉPÍTÉSI IRÁNYELVEK

Duschinszky, bár megteremtette az orthodox egységet, nem volt könnyű helyzetben a tórai értékek fenntartása tekintetében, mert sok asszimilálódott zsidó volt Palotán. Példás pedagógiával mégis sikerült közösséget a Tóra útján tartania vagy éppen visszavezetni őket: a vallási elemeket hangsúlyozta és nem uszított a neológia ellen, de emellett véleményét sem rejtette el.

Egy század eleji szukkoti beszédében érzékletesen fejezte ki a korszak zsinagógaépítéssel kapcsolatos negatív tendenciákat:

„Az emberek sok házban akarnak Istennek emléket állítani, csak hogy, míg azelőtt minden zsidó ház egy szentély volt, melyben az isteni eszmék hajlékot találtak, melyben a szeretet és jótékonyág művei állandóan nemesítették az ember szívét, addig most sok Istennek szentelt templom van, melyekben csak az emberi gyarlóság nyilatkozik meg. A zsidó imaházakban mindig a bensőséges ájtatosság, a könyörgés és fohász hangja hallatszott [...] Az újkor templomaiban azonban hideg formások, holt, merev imákat honosítottak meg idegen nyelveken.

A Rákospalotai Zsidó Élet fejlődése 1932-ből

Az ember szavát, a szív és a lélek egyszerű, de bensőséges szózatát orgonazúgással némítják el.”

Az irányelvek tehát egyértelműek voltak a gondolatban már egy ideje dédelgetett új zsinagógával kapcsolatban. A századfordulón több pót-imaházat kellett létesíteni (Bocskai utca 56. és 118.) a szűkös és egyre kevésbé frekvenciált helyen álló régi zsinagóga (Kajár utca 8.) miatt. Az építkezést még a község vezetése is felkarolta: 1904-ben egy kisebb, majd 1910-ben egy nagyobb telket adományoztak a hitközségnek.

Duschinszky Mihály rabbi családja körében

RÖGÖS ÚT A MEGVALÓSÍTÁSIG

A templomalapba a nyaranta itt üdülők is bőven adakoztak, ám sajnos a munkálatok megkezdését a világháború másfél évtizeddel odázta el: a tőke nagy része a hadikölcsönnel együtt úszott el, ráadásul nyaralók sem jöttek többet Palotára, mert a háborúban kivágták az árnyas ligeteket, és nem volt többet hol hűsölni...

A húszas évek közepén Feith Gábor (1863-1939) építési vállalkozó, egyben a hitközség díszelnöke, a palotai Vigadó (1912) – 1923-tól városháza – kigondolója a tettek mezejére lépett és megkérte fiát, Feith Mihályt (1892-1975) építésmérnököt, hogy ingyen tervezze meg a hitközség monumentális új templomát (Régi Főti út 77.). A Feith-család pedig nemcsak a lendületet adta, de saját üzletüket elhanyagolva az építési költségek megteremtéséről is gondoskodtak.

A zsinagógaépítés támogatása céljából a hitközség kiadott egy kis imakönyvet, egyben naptárt, melyben már szerepelt a készülő zsinagóga sematikus rajza is. A kiadványt Ephraim Moses Lilien (1874-1925) – az első cionista művészként is emlegett – szecessziós rajzai díszítik.

Az 1927-ben elkészült zsinagóga hátsó udvarán rituális fürdőt is emeltek, így az asszonyoknak többé már nem kellett az újpesti vagy a pesti mikvéhez utazniuk.

Figyelemreméltó városrendezési megoldás, mely a békés együttélés bizonyítéka, hogy az új zsinagógától néhány méterre két másik felekezet temploma is található: a reformátusé

(1928), melynek kivitelezője szintén Feith Mihály volt és az evangélikusé (1941). Viszont arról sem feledkezhetünk meg, hogy ugyanekkor a régi zsinagógával szembeni Milisits-féle vendéglő egy szélsőjobboldai szervezet kedvelt gyülekezőhelye volt...

RÉSZVÉTEL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

Az első nagy háborúból nemcsak a hitközség fiatal férfiúi vették ki részüket, hanem Duschinszky rabbi is bevonult, mint tábori lelkész. Ha tudott, akkor életet is mentett.

Szolgálatához kötődik a következő történet, miszerint egy statáriális bíróság halálra ítélt egy zsidó katonát, a kivégzés napja pedig pont sávuot első reggelére esett. Az ítéletet a rabbi fellebbezte, így azt az ítéldőszék elhalasztotta, de amikor az ünnep kiemeltele után végre akarták hajtani a halálbüntetést, akkor Duschinszky újra megjelent a bíró előtt, és most azzal érvelt, hogy mivel a kivégzés nem történt meg huszonnég órán belül, az esetet újra kell tárgyalni egy rendes bíróságon. A katona végül megmenekült.

A rákospalotai hitközségnek 21 hősi halottja lett a csatatéren.

ISKOLAÉPÍTÉS HELYETT A CIONISTA SZERVEZETEK FELKAROLÁSA

A zsidó iskolát 1890-ben nyitották meg a régi zsinagóga mellett. Akkor a hat osztályos iskolában már az első években 50 gyermek tanult és ez a létszám egészen az 1910-es évekig növekedett, majd csökkenésnek indult. Nem mintha nem lett volna elég tanuló: gyerekek voltak, csak az iskolától messzebb, az Újfalun részen laktak, ők szívesebben jártak a közeli községi iskolába, mint a messzi felekezetibe. Az Ófalunak nemcsak házai, de ottlakói is előregedtek...

1931-ben, pár évvel az után, hogy az Újfaluban felépült az új zsinagóga, pályázatot írtak ki egy új oktatási intézmény felállítására a zsinagóga telkén, mely újra vonzó opciót jelenthetett volna az környéken élő zsidó családoknak.

A lelkes fogadtatást végül nem követte megvalósítás: Hitler hatalomra

jutása után a hitközség tagjai inkább a cionista szervezetek fenntartására jótékonykodtak. A rabbi egyik fia ki is vándorolt a Szentföldre, ahová 1934-ben Duschinszky is ellátogatott, majd látva az ottani vallásos életet, ő is pártolója lett az cionista eszméknek.

AGGOK HÁZA „NŐKNEK, FÉRFIAKNAK ÉS HÁZASPÁROKNAK”

Az 1890-ben felállított Rákospalotai Hevra Kadisa sok éves előkészítő munka után 1931. szeptember 8-án ünnepélyes keretek között nyitotta meg az Aggok házát (Bethlen Gábor utca 58.), melyben a legmodernebb igényeket kielégítve minden szoba vezetékes vízzel és villannyal volt felszerelve. A korszerű intézetben a teljes pihenést levegős szobák, a tágas kert és a terebélyes fák árnyéka biztosította.

A bentlakóknak diétás koszt járt, mely a legszigorúbb kórsági szabályokat betartva volt elkészítve, a minőség biztosítékát Duschinszky főrabbi neve fémjelezte. Az otthonban önálló zsinagóga is működött. Az otthont Fried Sándor (1880-1943) gyógyszerész és Mandl Henrik (?-1944) orvos vezette lelkiismeretesen a történelem legnehezebb óráiban is.

DUSCHINSZKY EGÉSZSÉGE, HALÁLA

A rabbi nem ismerte a könnyű munka fogalmát, csak a megfeszített robotot. Éjt nappallá téve dolgozott szeretett közösségéért, ami sokszor az egészsége rovására ment. 1922-ben, édesapja temetésekor, amikor az első hó leesett, meghűlt. Tüdőgyulladászt kapott, magas lázzal esett az ágyának, aggodó közössége ekkor változtatta meg a nevét és adta hozzá a Jichak nevet, hogy óvó pásztoruk felgyógyuljon. A sok zsoltár pedig nem a semmiben oldódott fel: két hét múlva felgyógyult a rabbi, és még hosszú évekig dolgozott a közösségéért.

A főrabbi végül rövid betegeskedés után tért meg Teremtőjéhez egy forró nyári napon. A temetést a hagyományoknak megfelelően gyorsan megtartották, ennek ellenére búcsúztatásán majd' ezer ember, közöttük

olyan rabbielölkelőség jelent meg, mint Sussmann Mordechaj (Viktor; 1867-1942) budapesti, Singer Leó (1877-1944) várpalotai és Silberstein Dávid Jehuda (1885-1944) váci ortodox főrabbi.

AZ ÚJ RABBI ÉS A VÉSZKORSZAK

1939 ősz végén Londonból hívták haza Duschinszky rabbi legkisebbik fiát, Jenőt (Jerachmiel Jakov; 1916-1986) – korábbi pestújhelyi rabbit –, akit december 24-én palotai főrabbinak választottak. A fiatal rabbi az apja által kijelölt utat folytatta, de sajnos munkája nagy részét a vézkorszak megpróbáltatásainak enyhítése tette ki.

Különös tekintettel ügyelt a kórság betartatására: ő intézte el például, hogy az Esztergomban robotoló – többek között rákospalotai – munkaszolgálatosok kóser konyhát állíthassanak fel. A háborút követően alezredesi rangban őt nevezték ki tábori főrabbinak.

1944. július elején a rákospalotai gettót kiürítették, majd mások mellett az újpesti zsidókkal együtt először a budakalászi téglagyárba, onnan pedig Auschwitzba deportálták az embereket. A rákospalotai zsidók emléknapija támu 19.

ÚJRAKEZDÉS A HOLOKAUSZT UTÁN

A zsinagógát és egyéb hitközségi épületeket – mint máshol, itt is – kifosztva találták a visszatérők. A munkaszolgálatból és a haláltáborból alig háromszázan érkeztek vissza. A rabbi a bori táborból tért vissza 1945 tavaszán, de hazafelé már gondja volt arra, hogy Romániából maceszt szerezzen a közelgő peszáchra.

A hitközséget egy magánházban (Boeskaai utca 10.) szervezték újjá, a mindennapi imát a viszonylag jó állapotban maradt Aggok házában tartották. Elkezdtek a nagy zsinagóga restaurálását, melynek költségeit az eladott régi zsinagóga és iskola árából finanszíroztak. Az 1948-as őszi nagyünnepektől kezdtek újra használni az épületet.

A zsinagóga udvarán emlékművet állítottak, de a felvett nevek sora közel sem lett teljes. Mintegy

ezer lelket soroltak fel: feleannyit, mint ahányan elpusztultak, mert az ő emléküket már nem volt olyan, aki felidézhetné volna.

A HITKÖZSÉG SZÉTHULLÁSÁNAK ÉVEI

Duschinszky Jenő 1948-ban a dél-afrikai Fokvárosba költözött, ekkor helyét egyik bátyja, Duschinszky Ármin (Méir Cvi; 1900-1960) vette át, aki végül 1950-ben Izraelbe alijázott. Ekkor még száz családban mintegy háromszáz zsidó vallású ember élt Rákospalotán, ezért újabb szellemi vezetőt kerestek, és meghívták Schück Jenő (Mose Nátán; 1895-1974) rabbit, aki 1952-ig maradt Palotán.

1950-ben központilag egybeolvasztották a hitközségeket, így megszűnt az önálló rákospalotai is. Először Rákospalotai-Pestújhelyi Körzetként működött, ám hamarosan az Újpesti Hitközséggel is összevonták – címben még ma is egy „templomkörzetet” alkotnak, de ma már csak néhány zsidó család él az egész XV. kerületben.

A RÁKOSPALOTAI AUT. ORTH. IZR. HITKÖZSÉG EMLÉKEZETE

A homlokzatot 2013-ban felújították, okkersárgára festették a finomabb díszítéseitől már korábban megfosztott épületet. Néhány eredeti színes üvegtáblácska felsejlik még itt-ott a Dávid-csillagos ablakkeretekben. A nagy zsinagóga 1964-től az Országos Széchényi Könyvtár raktára, 1980-tól pedig könyvrestaurátor műhely. A Holokauszt emlékművet az újpesti mártírkertbe szállították át (Berzeviczky Gergely utca 8.).

Az egykori Aggok háza őrzi még eredeti klinkertéglás formáját, de belsejét felosztották: magánlakások vannak a falak között. A régi zsinagóga és iskola szintén magánlakások-

ká aprózódott, de a hitközség többi épülete (rabbi lakás, székház, mészárszékek...) még ennyire sem volt „szerecsés”: a legtöbbet elbontották.

A zsidó temető a város szélén (Zala György utca) terül el, az egykor

Az egykori zsinagóga mai állapota

1641 parcellára osztott héber betűs kertben foghíjasan dülöngélnek a macévák, több síremlék pedig jobb híján a temetőt körülfutó kerítéshez van betonozva. A hármassosztatú ravatalozónak már csak hült helye.

A zsinagóga felépítésére kiadott naptár egy-egy aukción felbukkan. Néhány egyleti meghívó, a temető térképe és egy vaskos könyv, a halotti anyakönyvek egy része, melyet 1907-1939 között vezetett a hitközség, a Zsidó Levéltárban tanulmányozható.

Ha a hetvenes évek közepén Duschinszky főrabbi leánya, Áhároni Ráchel nem írta volna meg a rákospalotai zsidóság történetét, akkor a mindennapok szürkeségébe olvadt volna be az egykor népes rákospalotai zsidóság és Duschinszky rabbi emléke is. Az ő lelkiismeretes munkájának segítségével kívántam emléket állítani a rákospalotai, vagy ha úgy tetszik, a XV. kerület zsidó múltjának.

BIBLIOGRÁFIA: Áhároni Ráchel: *A rákospalotai zsidó hitközség története* (Tel Aviv: Rákospalotai Emlékbizottság, 1978 – az archiv képek is innen valók); Duschinszky Mihály, *A rákospalotai zsinagóga építkezésének emlékére* (Budapest: Rákospalotai Aut. Orth. IZR. Hitközség Templomépítő Bizottsága, 1926 / 5686.); Genizi, Haim; Friedländer, Yehuda; Frojmovics Kinga: *Duschinszky Mihály rákospalotai főrabbi válogatott beszédei* (Budapest: Magyar Zsidó Levéltár, 2005); Reichenberg Ernő: „Mázkiv” Emlékezzünk! Búcsúszavak megdicsőült lelkivezérünk, Duschinszky Mihály főrabbi, valamint Feith Gábor hitközségünk elnöke, z.l. és Dach Sámuel a váci hitk. volt elnöke, hitközségünk szeretett tagja, z.l. felett (Rákospalota: magánkiadás, 1940 / 5700.); „Duschinszky Mihály rákospalotai főrabbi halála”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1939) 1. évf. 27. szám 11. oldal; „Zsidó Aggok Háza Rákospalotán”, in: *Egyenlőség* (1931) 52. évf. 2. szám, 7. oldal; Külön köszönet Prinner Gábor levéltárosnak és a Műv. munkatársainak, aki rendelkezésemre bocsátotta a rákospalotai hitközség megmaradt anyagait.

ÉS MIT MOND A TÓRA A LEVESEKRŐL?

A hideg őszi-téli napok kedvelt ételei a laktató, tartalmas levesek. És mint mindenről, a zsidóságnak erről is van véleménye: beszél róla a Tóra, szabályokat alkottak róla bölcseink és persze számos remek leves recept található a kóser konyhában is. DÉNES ANNA ÍRÁSA

„És főzött Jákob főzeléket; Ézsau pedig jött a mezőről és fáradt volt. És mondta Ézsau Jákobnak: Adj ennem, kérlek, ebből a vörösből, mert fáradt vagyok... Jákob pedig mondta: Add el nekem ezen a napon a te elsőszülöttségedet. És mondta Ézsau: Íme, én megyek a halál elé, minek is nekem az elsőszülöttség? De Jákob mondta: Esküdj meg nekem ezen a napon, és ő megesküdött neki; és eladta elsőszülöttségét Jákobnak. Jákob pedig adott Ézsauknak kenyeret és lencsefőzeléket; ez evett, ivott, fölkelt és elment. (1Mózes 25:29-34.)

A Tórának ebben az igen ismert történetében szerepel az egyik, a Tórából ismert étel: *nözid áadásim* – lencseleves vagy lencsefőzelék. A sűrű, fűszeres, laktató egytálételnek a vadászból fáradtan megtérő Ézsau nem tudott ellenállni – és valljuk be, egy tányér gőzölgő leves igen csak csábító tud lenni, hiszen minden évszakban megtalálhatjuk az időjárásnak és a kedvünknek megfelelő fogást, legyen az forró vagy hideg, tejes, húsos vagy párve.

LEVES ÉS A SZOMBAT

Mielőtt belemerülnénk az alapanyagokba, szokásokba és receptekbe, érdemes megemlíteni, hogy – mint életünk minden aspektusával kapcsolatban elmondhatjuk

– a háláchá foglalkozik a levessel is. Elsősorban a szombat kontextusában, mivel a szombati törvények az ételek elkészítéséről és felmelegítéséről is rendelkeznek. Szombaton tilos főzni és tilos folyadékot felmelegíteni, ezért egyrészt minden, sábati fogyasztásra szánt ételt meg kell főzni még a szombat bejövetele előtt, másrészt a levest vagy más, sok folyadékot tartalmazó ételt rá kell tenni a melegítőlappra még a gyertyagyújtást megelőzően. Ha egyszer levettük a melegítőlapról a levessel teli lábos, utána nem rakhatjuk vissza, kivéve, ha folyamatosan fogtuk a lábos fülét, és előre, még a levétel előtt elhatároztuk, hogy visszatesszük a levest a lapra.

Azzal is foglalkozik a háláchá, hogy mi történik, ha szombaton légy esik a levesbe. Ilyenkor egy kis levessel együtt kell eltávolítani a hívatlan vendéget az ételből, mert ha csupán a bogarat vagy rovarot vennénk ki, akkor az a kiválogatás kategóriájába esne, ami szombaton tiltott. Más napokon elegendő az állatot eltávolítani. Nem teszi nem kóserrá sem az ételt, sem az edényt. Ha azonban kisebb állat, például szúnyog esik a levesbe, alaposan át kell nézni, szükség esetén át is kell szűrni, mielőtt elfogyaszthatnánk, hogy bizonyosan megtaláljuk a betolakodót.

MACESZGOMBÓC LEVES

A leves alapjához hosszú lére eresztett húslevest készítünk, mivel a gombócok sok folyadékot vesznek fel. Ehhez egy egész csirkét, hat felszeletelt répát, egy felszeletelt fehérrépát, két felkockázott krumplit, egy félbevágott hagymát, egy darab zellert, egy felkockázott karalábét és négy gerezd fokhagymát lábosba teszünk, felöntjük vízzel, majd ízlés szerint alaposan megfűszerezzük sóval, borssal, zöldfűszerekkel, szárított korianderrel, köménymaggal és kurkumával. Másfél órán át kis lángon forraljuk, ezután adjuk hozzá a maceszgombócokat. A gombócokat lehetőleg néhány órával a főzés előtt készítsük el, és hűtsük le, mielőtt a forró levesbe dobjuk.

A gombócokhoz: 2 bögre maceszliszt; 6 nagy tojás; 6 ek. olaj; 1 bögre víz; só, bors, pirospaprika, gyömbér ízlés szerint

A gombóc hozzávalóiból könnyen formázható masszát készítünk. Szükség szerint adjunk még hozzá vizet vagy maceszlisztet. Fél óra pihentetés után nedves kézzel gombócokat készítünk, majd a gombócokat néhány órára mélyhűtőbe tesszük. Egy órával a leves elkészülte előtt a gombócokat a lábosba tesszük, újra felforraljuk a levest, és egy óra alatt, kis lángon, fedő alatt készre főzzük. A gombócok alaposan megdagadnak (nagyon sok folyadékot vesznek fel), ezért van szükség a nagy lábosra, illetve a sok lére. Ha nincs kellő méretű lábos kéznél, a gombócokat külön is kifőzhetjük a leves levében vagy enyhén sós vízben.

A ZSIDÓ PENICILLIN

Folytassuk ismerkedésünket a zsidó levesek királynőjével, a „zsidó penicillin”-nel, ami nem más, mint a csirkeleves, a *goldene joich*, ahogy jiddisül nevezik. Az askenázi konyha fő fogása ez, mely nem hiányozhatott egyetlen *bálabuszte*, vagyis háziasszony repertoárjából sem. Mindenkinnek megvolt a saját receptje, melyre esküdött, és az asszonyok versenyeztek egymással, hogy kinek szebb, átlátszóbb, aranylóbb a levese. Az askenázi családokban a csirkeleves soha nem hiányozhatott a péntek esti asztalról, de ha valaki a családból megbetegedett vagy nehéz helyzetbe került, egy jó jiddise máme azonnal csirkelevessel kínálta, hiszen köztudott volt, hogy a csirkeleves minden bajra gyógyírt jelent – innen a zsidó penicillin elnevezés. A levesbe kerülhet egész csirke vagy csirkeaprólék és sokféle zöldség: hagyma, fokhagyma, sárga- és fehérrepa, karalábé, zeller vagy zellerszár, krumpli, petrezselyem. A szebb szín elérése érdekében egész paradicsomot is főznek bele, mások pedig héjastul teszik bele a hagymát, hogy mélyebb, aranylóbb színt kapjon az étel. A színt egy kis sáfrány hozzáadásával is fokozhatják.

A csirkeleves azonban akkor lesz igazán teljes, ha kerül bele levesbetét is. Ez az „*álte heim*”-ben, vagyis az óhazában, tehát Európában lehetett *knéjdelách*, azaz maceszgombóc vagy *kreplách*: darált hússal megtöltött, levesben kifőzött tészta. „Újévkor mindig volt kreplách, de néha év közben is ettünk. Lisztből, tojásból és víz-

AZ EZERARCÚ BORST

Egy másik, szintén az askenázi kultúrkörben kedvelt leves, a céklából készített bors. Télen melegen, nyáron hidegen fogyasztják a különleges színű levest, és, mint a csirkelevesnél már láttuk, ennek is számtalan változata lehetséges, melyekben a céklán kívül a legkülönbözőbb zöldségek szerepelnek, vagy éppen húst adnak hozzá. Elkészíthetjük párve, vagyis se nem tejes, se nem húsos formában, szokás azonban, hogy hosszú nyári szombatokon a harmadik étkezésnél tejföllel ízesített, tejes borsot tálalnak fel. Ha a borsot húsos étkezés elején fogyasztják, tojássárgájával sűrítik be megfelelő állagúra.

SZEFÁRD HÚSLEVES

Kalandozunk most el kissé a szfárádi világba, ahol a csirkeleves ugyan nem örvend akkora megbecsülésnek, mint az askenázi zsidók körében, de természetesen nem hiányozhat a konyhából. Elkészítéséhez többnyire csirke alaplevet használnak, és a levest rizzsel vagy apró tésztával gazdagítják, illetve felvert tojássárgájával sűrítik a kívánt állagúra.

Keleti zsidók jellegzetes étele a kuszkus, amire természetesen minden, magára valamit is adó háziasszonynak megvan a saját receptje: a búzaszeméből speciális eljárással készült köretet húslevessel és a levesben főtt zöldségekkel tálalják. Az elkészített kuszkuszt néhány kanál levessel megnedvesítik, és kupacot formálnak belőle. Tetejére hal-

LOKSN

gluténmentes, párve

Azoknak, akik peszáchkor nem fogyasztanak gebrochtot, vagyis olyan maceszt, mely bármilyen folyadékkal érintkezett, maceszgombóc helyett ezt a tésztaféleséget ajánljuk levesbetétként. Természetesen az év bármely időszakában elkészíthetjük, csak vigyázzunk, hogy el ne fogyjon a tálból, mielőtt még a levesbe kerülne.

10 tojás; 10 ek. krumpliliszt (keményítő); 1 kk. só

A krumplilisztet tálba tesszük, a tojásokat egyenként feltörjük (ellenőrizzük, hogy nincs-e valamelyikben vércsepp), és a keményítőhöz adjuk. Sózzuk. Egy serpenyőt vékonyan megkenünk olajjal, és annyi keveréket teszünk bele, amennyi vékonyan beborítja a serpenyő alját. Ha a „palacsinta” egyik oldala átsült, megfordítjuk, és a másik oldalról is megsütjük (vigyázat, nagyon gyorsan elkészül!). Az elkészült lapokat szorosan, palacsintaszerűen feltekerjük, és néhány milliméter széles szeletekre vágjuk. Levesbetétként tálaljuk.

ből levestésztának való tésztát gyúrtak. Kinyújtották és négyszögekre vágták. Apróra vágott, olajon megpirított hagymát összekevertek liba- vagy (általában) csirkemájjal, ezt tették rá a négyszögekre. A tésztát behajtották, a széleket összenyomkodták és a levesben kifőzték” – mesélte a háború előtti pesti szokásokat Spindler Éva néni. A kreplách nemcsak ros hásánakor, hanem erev jom kipurkor (jom kipur előestéjén) és szukkot végén, hosáná rábákor, valamint szimchát torákor is kedvelt levesbetét volt. Peszáchkor pedig lisztmentes tészta, *loksn* került a levesbe: „Volt a leveshez *loksn* is, azt a mai napig csinálom, év közben is, nem csak peszáchra. 4-5 tojást összekeverek egy pohár ásványvízzel és krumpliliszttel, palacsintatészta sűrűségűre. Utána megsütöm, mint egy palacsintát és felvágom csíkokra.”

mozzák a levesben megfőzött húst, a halom köré pedig elrendezik a zöldségeket: répát, hagymát, csicscriborsót. A leves megmaradt levét külön tálban helyezik el a kuszkus mellett. A jom kipurt megelőző délutánon csirkével tálalják a kuszkuszt, és a levesben édesburgonya és mazsola is fő, ros hásáná alkalmából pedig sok édes hozzávalót tesznek a levesbe: édesburgonyát, tököt, világos mazsolát, még birsalmát is, és nagyon ügyelnek arra, hogy semmi fekete vagy nagyon sötét ne kerüljön bele, se padlizsán, se olajbogyó, se sötét mazsola.

Sok szfárádi közösségben szokás, hogy csütörtök este, a szombatira való készülődés jegyében, nem fogyasztanak húst. Sok helyen laktató lencseleves tálalnak ilyenkor, melyet általában kis szemű, könnyen megpuhuló vörös lencséből készítenek, bár a zöld- és a barna lencsét is használják.

ZSIDÓ ISKOLA: IGEN VAGY NEM?

*„Neveld a fiatalt a (neki való) út szerint és öregségében sem fog letérni róla”
(Példabeszédek 22:6.)*

A fenti mondat mottójává vált minden zsidó oktatási intézménynek és programnak, hiszen sommásan foglaltatik benne a pedagógia néhány legfőbb alapvetése. Az egyik, hogy mindenkit a maga szintjén, a képességeihez mérten szükséges oktatni, a másik, hogy az ifjúkori nevelés eredménye, amennyiben jól csináljuk, egész életében végigkíséri az embert. MEGYERI ANDRÁS JONATÁN ÍRÁSA

A sokak által ismert és évente felolvasott peszáchi Hágadá közismerten négyfajta gyermekről beszél, akik nem csak attitűdjükben, de tudásukban, felkészültségükben is eltérőek egymástól. Azonban a haszid tanítások szerint a gyerekek ezen archetípusai (okos, igaz, gonosz és az, aki még kérdezni sem tud) nem csak különböző embereket jelenítenek meg, de olyan jellembeli tulajdonságok, amelyek mindannyiunkban megtalálhatóak: azaz mindenkiben van egy kicsi mindből. Szoktuk mondani, hogy generációnk egyik kortünete az „aki még kérdezni sem tud” típusú zsidóság, hiszen az elmúlt két-három vagy akár több nemzedéknek nem adatott meg, hogy zsidó nevelést kapjon. Ez ma, az információs társadalom közepette, már korántsem igaz, hiszen mindenki megtalálhatja az érdeklődésének megfelelő tananyagot, ami felébresztheti a benne „szunynyadó” zsidó lelket.

Talán soha nem éltünk ennyire szerencsés időben, legalábbis az elmúlt kétezer évben biztosan nem. Minden nehézség és kétségtelenül jelenlévő apátia mellett csak a fővárosban négy zsidó általános iskola, ugyanennyi gimnázium és öt óvoda működik, a vallási irányzatok minden árnyalatában a szinte teljesen világitól a legmagasabb minőségű ortodox szellemiségűig. A választás azonban a hazai zsidók esetében kevésbé szorítkozik

NÉVJEGY

**MEGYERI ANDRÁS
JONATÁN**

- SZÜLETETT: 1976
- FOGLALKOZÁSA: médiaszakember
- CSALÁD: házas, négy gyermek apukája

a „melyik zsidó iskolába írássam be a gyermekemet”, sokkal inkább korlátozódik a „zsido iskolába írássam-e be egyáltalán a gyermekemet” kérdésre.

A válasz erre a kérdésre sem könnyű persze, hiszen a hazai zsidó családok legtöbbször végletekig asszimilálódott, így a legtöbbször fejében fel sem merül valamelyik zsidó iskola még opció szintjén sem. Ez (természetesen), bár sajnálatos, (de) (meg)érthető. Sokan vannak azonban olyanok is, akik valamilyen szinten kötődnek egyik vagy másik zsidó szervezethez, járnak közösségekbe vagy más módokon van kapcsolatuk a hagyományokkal, mégsem ismerik fel annak fontosságát, hogy gyermekeik zsidó oktatásban részesítsék.

De vajon miért is olyan fontos, hogy gyermekeinket zsidó iskolába járassuk? Véleményem szerint öt fő irányban foglalható össze a zsidó iskolák gyerekeinkre gyakorolt jótékony hatása:

A KÖRNYEZET

Az iskolai környezet a gyermekek elsőszámú közösségi tere, a közösség pedig talán a legfontosabb befolyásoló tényező az ifjak jellemfejlődésében, értékrendjük kialakulásában. Zsidó iskolában hasonló értékrenddel, kulturális, vallási és szociális háttérrel rendelkező gyerekek közt nagyobb az esélye annak, hogy gyermekünk identitása, értékrendje biztos alapokra épüljön. Az otthon nyugalma és az otthonról hozott értékek mellett a barátok, a társaság az, mely húzza a gyereket akár rossz, akár jó irányba. Az iskolaválasztásnál tehát nem csak a tanulmányi feltételek, de a környezet jótékony hatása kell legyen a legfontosabb szempont.

ZSIDÓSÁGGAL KAPCSOLATOS ISMERETEK ELSAJÁTÍTÁSA

Kétségtelen, hogy az iskolai környezeten kívül is továbbadhatók a zsidósággal kapcsolatos ismeretek, a zsidó morális értékrend azonban, mivel a legtöbb időt a gyerekek az iskolákban töltik, olyan előnyökkel bír, amelyekkel nehéz „versenyezni” iskolán kívüli elfoglaltságokkal, programokkal. Természetesen az oktatás, főleg a zsidóság oktatása, nem áll meg az iskola falain belül, de a különböző iskolán kívüli programoknak jó alapot adhat a zsidó tanintézmény. Nem csak hazánkban, de szinte mindenhol a világon tapasztalható, hogy a hagyományoktól eltávolodott családok zsidó iskolába járó gyerekei ismertetik meg a szülőkkel saját tradícióikat és terelik a szülőket is a zsidóság tudatosabb megé-

lésnek irányába. (Kétségtelenül) olyan időket élünk, amikor saját szemünk előtt látjuk a próféta szavainak beigazolódását, miszerint „És visszatérítem az apák szívét a gyermekeikhez és gyermekek szívét atyáikhoz” (Máláchi 3:24.)

KÓSER KÖRÜLMÉNYEK

A tanultakat akár „élesben” próbára tehetjük akár melyik zsidó iskolában, hiszen, hála Istennek, mindegyik zsidó oktatási intézmény, ha nem is egységesen a legmagasabb szintű, de kóser konyhával rendelkezik, így nem csak könnyebb az erre érzékeny családok dolga, de könnyebben ismerkedhetnek meg a kóseriség szabályaival az ott tanulók.

ÜNNEPEK ÉS SZABADNAPOK

Szintén nagy könnyebbséget jelent mindenkinek, hogy a zsidó ünnepek mindegyik zsidó iskolában szünnapként vannak nyilvántartva, péntekenként a tanítás rövidebb, a szombatra való felkészülést segítő. El sem tudjuk képzelni, mennyit jelent az, hogy gyermekeinknek szinte magától értetődővé válhat a zsidó ünnepek ismerete, a szokások elsajátítása.

ZSIDÓSÁG, MINT ÉLETFORMA

Talán a legáltalánosabb pozitívum a zsidó identitás zsigeri elsajátítása. Megfelelő oktatási környezetbe kerülve a zsidó származású gyerekeknek nemcsak magától értetődővé válik saját identitásuk, de azt büszkén, társaikhoz hasonlóan fel is tudják vállalni.

Jómagam szekuláris zsidó család gyermekeként a kilencvenes évek legelején kerültem zsidó iskolába, abban az időben, amikor azok ismét megnyíltak. Szinte vákuumszerűen szippantott magába a zsidóság iránti szomj, faltam az ismereteket és olyan emberekkel vettem magam körül, akiktől tanulhattam és elleshettem a zsidó életforma mibenlétét. Sok minden változott azóta, gyermekeimnek már komoly választási lehetősége van nemcsak iskolákból, de ifjúsági szervezetekből, fakultatív programokból, táborokból is. Saját utamat látom megismétlődni számtalan, a környezetemben felnövő gyerekekben, szemükben tudásszomjjal, lelkesedéssel, büszkeséggel.

A szikrát már meg sem kell gyújtani, a mi feladatunk „mindösszesen” megfelelő tüzelővel táplálni a tüzet, hogy az biztosan égjen és hogy melegségéből jusson másoknak is. Rajtunk a sor tehát, nincs kifogás.

Vigyázz az ítélettel!

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Két lóvontatta kocsi zötyögött a poros úton. Amikor szembetalálkoztak, megálltak, és a bennük ülők bemutatkoztak egymásnak. Az egyikben Meir Marguliesz rabbi ült, a másikban pedig a Báál Sem Tov utazott, aki akkoriban kezdett híressé válni a környék zsidó lakosai között. Meir rabbi örült a találkozásnak, kíváncsi volt ugyanis, ki ez a titokzatos ember, akiről annyit beszélnek mostanában. Leszálltak hát a kocsijukról, és szóba elegyedtek.

„Azt mondják, csodákat tudsz tenni, és még mások gondolataiban is olvasol. Igaz ez?” – szegezte a kérdést Meir rabbi a Báál Sem Tovnak, aki rögtön megfelelt a kérdésre: „Csupán ennyit mondok neked: most szombaton véletlenül a hétköznapi imát mondtad el a szombati betoldás helyett.”

„Valóban!” – felelt elcsodálkozva Meir rabbi. „Akkor most mondd meg, kérlek, hogyan tehetném jóvá ezt a vétket!” A Báál Sem Tov azt tanácsolta neki, hogy nagyon elővigyázatosan mérlegelje tetteit és bánja meg a bűneit. „Rebbe, ezeket a lehetőségeket én is ismerem. Valami többre vágyom!” – válaszolta Meir rabbi. „Ebben az esetben innentől nagyon figyelj oda arra, hogy türelmesen ítélj, ne pedig elhamarkodottan.” Ezzel elváltak.

Meir rabbi nagy terület zsidó lakosságának volt a vezetője, és igyekezett minden hozzá tartozó városba és faluba eljutni legalább egyszer egy évben. Amikor egy kis városkába érkezett, a helybeliek arra kérték, hogy segítsen megoldani egy súlyos problémát, mely kis, összetartó közösségüket hirtelen kettészakította. „Van egy fiatalember, aki a város szélén lakik. Senki nem tudja, honnan jött, ki ő. Különleges ruhákat hord, úgy viselkedik, mintha egy nem-zsidó herceg lenne. Van egy kocsmája. Egy nap valaki közülünk vodkáért küldte a feleségét a kocsmába. Az asszony elment, de sokára érkezett vissza. Gyanakodni kezdtünk, hátha valami rosszban sántikálnak.” Miután a rabbi meghallgatta a falubeliek beszámolóját, arra jutott, hogy bizony, ez a történet nem hangzik jól, és utána kell járnia a dolognak.

Hívatta a fiatalembert, aki nemsokára meg is jelent,

színes selymekbe és szőrmékbe burkolva. A falubeliek állításaival szemben tartotta magát ahhoz, hogy ő bizony ártatlan, és semmi rosszat nem tervez. Meir rabbi végül nem tudott dönteni, ezért rossz érzésekkel eltelve ugyan, de elhagyta a falut. Útban egy másik kisváros felé ismét találkozott a Báál Sem Tovval. Megállította a lovait, és megkérte a Báál Sem Tovot, hogy ő is tegyen így. Elmesélte neki a történetet, és a Báál Sem Tov így felelt:

„Nem mondtam neked, hogy legyél türelmes az ítéletteddel? Tudd meg, hogy minden nemzedékben él 36 igaz ember, és miattuk áll még mindig fenn a világ. A kocsmáros mind közül a legnagyobb ember!”

Ezt hallván Meir rabbi azonnal visszamászott a kocsijába, és elhajtott a falu irányába. De hiába. Az ember már nem volt ott, nyom nélkül eltűnt a faluból. Meir rabbi mindössze annyit tehetett, hogy elmesélte a falubelieknek, ki is volt az, akit meggyanúsítottak, és ezzel legalább a fiatalember jó hírnevét helyreállította.

Tartalmasan szeretné eltölteni nyugdíjas éveit?

Igényesen kialakított, az önálló életvitelt támogató környezettel várjuk azokat az időseket, akik a biztonság mellett fontosnak tartják a nyugdíjas évek teljes értékű megélését a háztartási munkák terhe nélkül.

Intézményeink

- elérhető árakat,
- zöldövezeti elhelyezkedést Budapesten és Törökbálinton,
- önálló, akadálymentesített apartmanokat,
- uszodai és gyógytorna szolgáltatásokat,
- intézményi programlehetőségek széles skáláját,
- intézményen kívüli szervezett szabadidős elfoglaltságokat,
- magas szintű egészségügyi és gondozási szolgáltatásokat,
- intézményi orvosi és rendszeres szakorvosi ellátást biztosítanak nyugdíjas korú lakóiknak.

Jöjjön, nézzon be hozzánk!

Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

OLAJÁG
OTTHONOK

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

Idősothton? – Egy új életforma kezdete!

Napjainkban a nyugdíjasok nagy része szeretné az előtte álló évek minden napját úgy tölteni, ahogy azt a munkával, háztartásvezetéssel, családfenntartással zajló időszakban eltervezte. Kiélvezni a szabadságot, megőrizni a függetlenséget, kedvtelésből választani tevékenységet, több időt fordítani hobbi-ra, pihenésre. Egyedül lenni, ha ahhoz van kedve vagy éppen társaságban – a mindennapok terhe nélkül.

Hogyan is telnek egy gondtalan nyugdíjas napjai az idősothtonban?

Ébredés után – melyet nem az ébresztőóra sűrgat – szabadon dönt, hogy úszással vagy reggelivel induljon a napja. Délelőtt tartalmasan tölti az idejét – kirándulni, sétálni megy, kertészkedik, érdeklődési körének megfelelően talál társakat, akikkel kártyázik, sakkozik, kézimunkázik vagy éppen nosztalgiazik. Délidőben elé teszik az általa választott ételt, majd kis pihenés után ismét várják a programok – színház, koncert vagy éppen érkezik a család. A vacsora elköltése után ismét találhat közösségi programokat vagy visszavonulhat otthonos lakrészébe, olvasgat, filmet néz, online tartja a kapcsolatot szeretteivel, majd nyugovóra tér.

Az otthonok kínálata ma már sok esetben leginkább a szállodai ellátás kényelméhez hasonlít, ugyanakkor az életkor emelkedése okozta egészségügyi változásokra egyéni egészségügyi és gondozási szolgáltatás-

csomagokkal ad választ. Egészségmegőrzésre, az aktív élet fenntartását támogató programokra és az időskori betegségek szűrésére kiemelt hangsúlyt fektetnek az intézmények. A biztonságérzetet a napi 24 órás egészségügyi felügyelet és a rendszeres orvosi, szakorvosi jelenlét mellett őrző-védő szolgálat is növeli.

Az Olajág Otthonokban – mely az egyik legnagyobb magán idősothtonhálózat – elérhető áron találnak igazi otthonot, közösséget, élményekben gazdag életet a lakók a mindennapi terhek – főzés, mosás, takarítás, hivatali ügyek intézése – nélkül.

„Arra kérjük az érdeklődőket, jöjjenek el, nézzenek körül személyesen is nálunk!” – invitál mindenkit dr. Szirmai Viktor főigazgató. A jelentkezéseket a **06 1 510 00 17-es** telefonszámon várják. További információ a **www.olajagotthonok.hu** honlapon.

Helyszín:
Ausztria
egyik legkedveltebb
sírégiójában,
Murau Kreischberg
síterepén

Időpont:
december 21-27.

CSALÁDI SÍTÁBOR

**FEDEZZÜK FEL EGYÜTT
A HAVAS HEGYCSÚCSOKAT!**
FELEJTHETETLEN KÖZÖSSÉGI SÍELÉS
– IDÉN IS REMEK TÁRSASÁG VÁR

**felnőtt: 150 000Ft
gyerek: 110 000Ft**

- teljes glatt kóser étkezés
- pályaszállás

JELENTKEZÉS ÉS RÉSZLETES INFORMÁCIÓ:

SZILÁNK ZSUZSA | tel.: 0630 990 3694
e-mail: szilank.zsuzsa@zsido.com

Ráckevei Sábáton

Téma: **Lenni vagy nem lenni – A létezés nagy kérdései**

Ha egy igazi Sábész keretében emlékezetes hétvégét szeretnél kellemes környezetben, jó társaságban, családias hangulatban eltölteni, akkor Ráckeve a legjobb választás.

A négycsillagos wellness hotel, a felejthetetlen sábatí hangulat, az érdekes előadások és gyerekprogramok egyszerre adnak kikapcsolódást testnek és léleknek.

Időpont: 2017. november 3-5.

Részvételi díj: 15 000 Ft felnőtteknek, 10 000 Ft diákoknak,
6 éves korig ingyenes (az ár péntektől vasárnapig értendő)

Helyszín: Duna Relax & Event Hotel****
(Ráckeve, Dömsödi út 1.)

További információ és jelentkezés: a **268-0183** telefonszámon
vagy a **posta@zsido.com** e-mail címen.